

**ИЗАБРАНИ ПЕДАГОШКИ
ПРОБЛЕМИ
СКРИПТА ЗА НАСТАВНИКЕ ЈЕДРИЛИЧАРСТВА**

ВАЗДУХОПЛОВНИ САВЕЗ СРБИЈЕ

ИЗАБРАНИ ПЕДАГОШКИ ПРОБЛЕМИ
/скрипта за наставнике једриличарства/

Београд, 2018.

САДРЖАЈ

I ПОДАЦИ ИЗ ОПШТЕ ПЕДАГОГИЈЕ

1. Прогам педагогије
2. Предмет и методи испитивања педагогије
3. Основни педагошки појмови: васпитање, образовање, настава
4. Делови педагогије и њене помоћне науке
5. Задаци педагогије
6. Васпитање као друштвена функција
7. Појам свестраног развоја човека
8. Фактори развоја личности

II. ИЗ ПРОБЛЕМА ТЕОРИЈЕ ВАСПИТАЊА

1. Процес васпитања
2. Циљеви умног васпитања
3. Циљеви морално-друштвеног васпитања
4. Циљеви естетског васпитања
5. Циљеви физичког васпитања
6. Принципи и методи васпитања
7. Методи морално-друштвеног васпитања
8. Формирање интересовања
9. Развијање интересовања за рад у ваздухопловству

III. ИЗ ПРОБЛЕМА ТЕОРИЈЕ НАСТАВЕ

1. Процес наставе
 - a) Појам процеса наставе
 - b) Научне основе процеса наставе
 - c) Анализа процеса наставе
2. Принципи наставе
3. Методи наставе

IV. УЛОГА ИНСТРУКТОРА-ВАСПИТАЧА У ПРОЦЕСУ НАСТАВЕ И ВАСПИТАЊА

1. Ауторитет инструктора-васпитача
2. Инструктор-васпитач као мајстор спорта и шеф групе ученика
3. Потребa самообразовања и повећавање педагошке стручности
4. Индивидуалне и групне форме рада у оквиру повећавања квалификација инструктора

I. ПОДАЦИ ИЗ ОПШТЕ ПЕДАГОГИЈЕ

1. Појам педагогије

Педагогија је наука о васпитању младих генерација. Бави се циљевима, садржајем, методима, средствима и формама организације процеса васпитања. Васпитање је одређен друштвени рад (рад породице, школе разних културно-просветних институција), а педагогија је теорија тог рада, наука о васпитним процесима. Назив педагогија потиче из грчког језика. Педагогом (паидагос) су називали човека, обично заробљеника, који је водио бригу о дечаку који је ишао у школу. "Паидагос" је пратио ученика на путу у школу и натраг, за време боравка у школи и у његовом слободном времену. Под појмом педагогија ("паида-гогиа") подразумевамо рад педагога.

Контролно питање:

– Шта називамо васпитањем, а шта педагогијом?

2. Предмет и методи испитивања педагогије

Педагогија, као и свака наука, има своје задатке, оквир, предмет и сопствене методе испитивања. Предмет испитивања педагогије је процес васпитања у његовим разноврсним појавама и формама. Треба разликовати природно васпитање- које није контролисано - под утицајем књига, уметности, средине, учествовања у практичној делатности и сл., и свесно васпитање које води одређеним циљевима; такво васпитање организују породица, школа и друге друштвене или културно-просветне институције. Главни предмет педагогије је васпитање деце и омладине, јер, пре свега, њих се тиче процес организованог васпитања.

Пошто организовано васпитање обухвата, такође, извесне области понеких група одраслих људи, педагогија се бави и овим областима. Уопште говорећи, предмет интересовања и испитивања педагогије су све појаве свесног васпитања и све врсте васпитачких институција.

Педагогија долази до научно-документованих правила о појавама и процесима васпитања, о раду васпитачких институција захваљујући одговарајућим методима испитивања. Научна испитивања дозвољавају упознавање закона који руководе педагошким појмовима, а на основу њих и формирање правилних педагошких норми потребних у васпитачкој пракси.

У важније методе испитивања процеса и појава васпитања спадају: опсервација, експерименти, тестови, разговори и интервјуи, анкете и упитници. Осим тога, извори педагошког знања који нам на посредни начин дају податке о појавама васпитања и развоја деце под утицајем васпитачке делатности, су: књижевна дела, статистички подаци о просвети, закони наставе, документи појединих школа и просветних власти, мемоари наставника, разноврсни радови деце, монографије које представљају искуства појединих школа или наставника и сл. Треба разликовати методе васпитања који су интересантни пре свега, за теоретичара, испитивача педагогије, од метода практичне васпитачке и дидактичке делатности, таквих, као што су нпр.: казна или награда,

утицај кроз лични пример, прича или предавање. О томе ћемо још говорити у следећим поглављима. Овде ћемо говорити само о једном методу научног испитивања, тј. о посматрању, које врши улогу обогаћења педагошке теорије и усавршавања васпитачке праксе, а понекад је и обавезан услов за упознавање ученика-васпитаника а без тога се уопште не може говорити о ефикасној педагошкој делатности.

Опсервација спада у најпопуларније методе испитивања практичне педагошке делатности, а заснива се на свесном примећивању педагошких појава, на праћењу васпитачког процеса. У том случају, посматрање се заснива на планираном скупљању и регистровању чињеница везаних за ефикасно педагошко искуство, што је основа анализе тих чињеница и теоријских правила. Познавање најновијих искустава има огроман значај за повећавање педагошких квалификација наставника и васпитача. Уз помоћ опсервације можемо испитивати и промене које се јављају у психи ученика-васпитаника под утицајем васпитања и наставе. То је тзв. психолошко-педагошка опсервација деце и омладине. Опсервација треба да буде планирана, систематска и документована, тј. бележена у дневнику опсервације. Уколико је то могуће, потребно је обухватити цео живот ученика и све области његовог рада у школи као и ван ње и код куће. Посматрамо спољне појаве рада ученика-васпитаника, закључно региструјемо, а затим помоћу анализе спољних појава можемо доћи до унутрашњих мотива његовог поступка. Исто тако, помоћу опсервације треба пратити развој васпитаника, пронаћи позитивне црте његовог карактера, да би се остварио васпитачки рад. Формирање нових црта карактера, или мењање постојећих на боље - са гледишта јединке и друштва - зависи од детаљне опсервације педагога. Да би опсервација дала реалну слику психе ученика треба је вршити дуже времена, а осим тога, треба посматрати ученика у оквиру друштвене групе у којој се налази. Обично таква психолошко-педагошка опсервација завршава се карактеристиком ученика, што даје слику његове психе и истовремено показује правац конкретне васпитачке делатности. Пажљива и искусна опсервација рада ученика, начина његових реакција на спољне подстицаје, праћење његовог процеса мишљења, развоја говора, симптома осећања указују на правилну употребу метода наставе и васпитавања. Систематска опсервација дозвољава откривање интересовања и талента васпитаника, што је услов процеса наставе и формирања личности. Опсервација промена под утицајем свесног рада педагога дозвољава му да контролише свој рад, да рационализује методе свога рада и повећава своје педагошко искуство. Због тога је обавезно бележење примедба везаних за рад, анализа сопствених педагошких подухвата, успешних као и неуспешних. Метод опсервације примењујемо свакодневно; с једне стране, он омогућује упознавање ученика; организовање и припремање педагошких дејстава, с друге стране омогућује стицање властитог педагошког искуства и усавршавање система рада педагога.

Контролна питања:

- *Шта је предмет испитивања педагогије?*
- *Којим методима се служи педагогија?*
- *Који од тих метода се употребљава у практичном педагошком раду?*
- *На чему се заснива вредност опсервације као метода познавања ученика-васпитаника и метода усавршавања педагошке праксе?*

3.Основни педагошки појмови: васпитање, образовање и настава

За разумевање најчешће употребљених педагошких појмова: васпитање, образовање, настава - којим ћемо се служити у скриптама - треба објаснити какав садржај, суштину

делокруг приписујемо тим појмовима.

Треба напоменути да педагози дају различите дефиниције тих појмова. Та чињеница у великој мери отежава теоријска размишљања о овим процесима. Можемо ипак прихватити најактуелније појмове оставивши велику термилошку дискусију која за праксу нема велики значај. У ширем значењу појмови "васпитање" и "образовање" су поистовећивани и употребљавани за описивање целокупности процеса и делатности које воде ка пуном развоју личности човека.

На пример:

- а) Говоримо о свестраном васпитању човека, подразумевајући одређене утицаје и деловање на физички, умни, морални и естетски развој деце и омладине и прихватање података и политехничких способности од њих,
- б) Говоримо о свестраном образовању људске личности и тај термин обухвата целокупност процеса и фактора везаних за развој човека, то значи за формирање његовог ума, воље, карактера, са развијањем његових покретачких способности.

У ужем смислу "образовање" или "васпитање" означавају деловање на једну одређену страну личности, нпр. морално васпитање, политехничко образовање, физичко васпитање, образовање воље или карактера.

Треба напоменути и то, да иако је тешко пронаћи основне разлике између појмова васпитања и образовања, ипак у односу на конкретну делатност или педагошке процесе, у одређеном процесу прихваћен је један од та два појма, и тако нпр. говоримо о политехничком образовању, а не о политехничком васпитању, о моралном васпитању, а не о моралном образовању, такође о физичком васпитању, а не о физичком образовању.

У основи, ипак, васпитање и образовање означавају једноставни и свесни процес развоја сазревајућих покољења. Тај процес може да буде спонтаног карактера, када човек властитом активношћу и искуством стиче знање, формира у себи неке ставове, свој карактер, осећања и сл., или процес може да буде ефекат свесне делатности других људи. Поред тога и овај свестан рад или напомена, могу да буду случајног карактера, или планираног, систематског - тада такве напомене зовемо наставом. Настава је, дакле, одређена форма васпитачког посла.

У раном детињству претежно се сусрећемо са случајним напоменама - родитељи у одређеним ситуацијама уче дете правилним поступцима, одговарајућем понашању, дају му потребне податке и у виду подражавања формирају његове одговарајуће навике. Касније дете подлеже систематски организованој настави. Школска настава је заједнички, планирани посао наставника и ученика, који се одвија у одређено време и у одређеним условима. Наставник учи и васпитава ученике. Ученици, које усмерава наставник, постижу извесно знање и сналажљивост, формирају своју идеологију, развијају морално-друштвене осећаје, стварају навике моралних поступака, развијају своје уметничке способности и естетска осећања, тренирају физичку спретност, упознавају научне основе разних процеса у производњи, стичу спретност и радне навике.

Систематско учење не постоји само у школи, већ и на разним курсевима, пракси, школовању у разним културно-просветним центрима као нпр. и у Центру за једриличарство. И мада ће делокруг педагошког рада бити ужи, суштина наставе остаје иста. Јер се и овде настава заснива на томе, да инструктор даје одговарајуће, тачно одређене податке, способности и спретности и васпитачки делује на ученика и његов рад. А онда је то сарадња, планиран рад инструктора и ученика (ма то био и одрастао човек) који се одиграва у одређено време и у одређеним условима.

Образовање и васпитање може да значи не само процес и педагошку делатност, него и резултат тог процеса и те делатности. Говорећи да неко "није васпитан" подразумевамо, да он није прихватио оно што је потребно у школском или породичном васпитању. И супротно, говорећи да је неко "добро васпитан" подразумевамо да томе човеку не можемо ништа пребацити у вези са понашањем и личном културом. У једном и другом случају имамо на уму резултат процеса васпитања.

Резултат процеса формирања зовемо образовањем. Тврдећи да човек поседује књижевно образовање, уопштено означавамо његово стечено знање и начин мишљења, формирано интересовање. Стручна спрема човека (нпр. техничар, лекар, пилот) је резултат процеса образовања који се изражава код тог човека у постигнутом систему знања, способности и навика, у утврђеним ставовима, усмереним интересовањима.

Образовање и васпитање може се схватити као изврстан узор (само ствар мишљења), као идеално васпитање или образовање које хоћемо да постигнемо у педагошком раду (нпр. идеално социјалистичко васпитање, идеално формирање хармонично развијеног човека и сл.)

Контролна питања:

- 1. Дефиниција васпитања (образовања)?*
- 2. Шта подразумевамо под називом васпитање (образовање) у ужем значењу те речи?*
- 3. Шта је настава?*
- 4. Шта називамо образовањем?*
- 5. У каквим значењима можемо употребити термин образовање? (процес, резултат, идеја)*

4. Делови педагогије и њене помоћне науке

У педагогији као и у свакој науци, разликујемо неке њене делове, нпр:

- општа педагогија
- теорија васпитања
- дидактика
- теорија и организација наставе

Општа педагогија се бави проблемима педагогије као науке (предмет, задаци, методи испитивања) и основним појмовима и питањима педагогије (нпр. објашњење појмова: васпитање, образовање, настава; објашњење класно-историгског карактера педагогике, циљева и задатака свестраног васпитања и сл.)

Теорија васпитања бави се објашњавањем задатака, садржаја и организационих форми, принципа и метода моралног, естетског и физичког васпитања, а такође проучава процесе васпитања.

Дидактика је теорија наставе и умног образовања; бави се суштином и током процеса наставе. Осим општих питања из теорије наставе (општа дидактика) овај део педагогије се бави теоријом наставе појединих предмета општег или стручног карактера у школама различитих типова или у разним научно-културним институцијама. Теорију наставе појединих предмета зовемо методиком (нпр. методика математике, методика ваздухопловних вежби и сл.)

Теорија и организација просвете испитује организацију школских система у разним земљама, бави се просветном политиком у тим земљама и проучава начине и методе организације и руководства функционисања школа.

У оквиру поменутих, општих области педагогије, развијају се детаљније педагошке дисциплине, које се баве проблемима васпитања у разним годинама, или у разноврсним институцијама. Нпр. педагогија деце која проучава питања васпитање детета од 5-7 година, педагогија стручног образовања, која проучава процес васпитања и образовања омладине у средњим стручног образовања, која проучава процес васпитања и образовања омладине у средњим стручним школама. Педагогија одраслих, коју такође зовемо просветом одраслих, која се бави проблемима културно-просветног рада са одраслим и питањима просвећивања радника и др. Педагогија у својим испитивањима користи достигнућа и других наука.

Помоћним наукама педагогије сматрамо:

- a) историју васпитања и просвете
- b) социологију васпитања
- c) генетику
- d) анатомију и физиологију више нервне делатности
- e) општу психологију
- f) психологију развоја и васпитања.

Основно знање из оквира тих области науке олакшава задатак педагога (наставника, васпитача, инструктора) тј. студирање педагогије. Посебан значај за наставника-васпитача има познавање психологије, која му пружа неопходно знање о васпитанику, предмету његове педагошке делатности.

Контролна питања:

- Који су делови педагогије?
- У који део спада методика једриличарске обуке?

5.Задаци педагогије

Служећи се научним методима испитивања, педагогија се бави:

1. описивањем и доношењем општих закључака о актуелном непосредном педагошком експерименту, који можемо видети у раду појединих наставника, васпитача културно-просветних институција, а такође, испитивањем искустава из прошлих епоха (што сазнајемо служећи се разним документима);
2. објашњавањем узајамних веза између васпитачких процеса и њихове зависности од других друштвених појава (органске, психофизичке и сл.) што је, уствари, проналажење правила процеса васпитања и друштвених, психолошких и биолошких закона који тим процесом руководе;
3. формулисање (на основу чињеница и теоријских размишљања) конкретних норми (правила) за практичну, васпитачку делатност.

За наставника, васпитача, инструктора-педагога то је веома важно због њеног нормативног својства. Јер, педагогија учи о реализацији циљева васпитања у конкретној, васпитачкој реалности, учи како употребљавати одговарајуће методе и средства у процесу наставе, образовања и васпитања, показује најефикасније путеве свестраног развијања физичких и умних способности деце и омладине и њихово формирање у корисне, а истовремено и срећне чланове друштва.

Контролна питања:

- *Који су задаци педагогије?*

6.Васпитање као друштвена функција

Васпитање постоји исто толико дуго колико и људско друштво. Али су ипак идеали, методе и форме васпитања подлегле променама као што су се мењале потребе и циљеви људи. У развоју људског друштва можемо разликовати низ етапа: првобитно друштво, друштво робовласничког система, феудално, капиталистичко и социјалистичко друштво. Заједно с развојем човечанства, заједно с променама економско-друштвених услова развија се и реформише васпитање, уз употребу форме која одговара датој епохи. Значи, васпитање је историјског карактера. Идеали васпитања су у разним историјским епохама изражавали циљеве и потребе одговарајућих класа или друштвених слојева, а реализација тих идеала зависи од тога, која је класа или друштвени круг одлучивао (тј. ко је држао у рукама економску и политичку власт).

То је друга особина васпитања, тј. његов класни карактер. Само је у првобитном друштву било ванкласно васпитање. Примитивни услови живота, међусобни односи доводили су до тога, да су сва деца била васпитавана на исти начин, користећи искуство одраслих кроз подражавање и директно учешће у раду. Али већ у робовласничком систему васпитање је специјална друштвена функција. Појављују се посебни Људи - наставници и васпитачи, посебне институције, које се баве проблемима васпитања и постепено се стварају специјални методи васпитања и наставе, теорије и педагошки системи. У класним, друштвима, постојала су два правца васпитања: васпитање које је организовала владајућа класа са гледишта њихових интереса (одржвање владе и учвршћивање привилегија) и васпитање везано за новотарске снаге епохе, са револуционарним покретом класа које су трпеле насиље. Поводом те непрекидне борбе двеју тенденција видимо стално напредовање у развоју теорије и система педагогије, у организовању школа и просвете. Васпитачки идеали великих педагога су у прошлости изражавали борбу најширих слојева друштва за слободу, правду, просвету, за побољшавање друштвених односа путем васпитања и просвете. Данас, посебно у социјалистичким земљама, не постоје класне предрасуде и препреке материјално-економског карактера, које су кочиле развој педагошких идеја и њихову реализацију у животу друштва. И сада је васпитање важна друштвена функција, али функција која све више одбацује класни тон.

У савременом друштву је све ефикасније реализована идеја популаризације просвете, идеја свестраног развоја личности свих радних људи. За те идеје је везана организација просвете, школски програм и развој разних културно-просветних институција. У педагошкој пракси данас много користимо традицију прошлих векова.

Контролна питања:

- *Које су етапе развоја друштва?*
- *Документуј класни и историјски карактер васпитања?*

7.Појам свестраног развоја човека

Свестрани развој човека је хармоничан, правилан, пун развијенила разних црта личности човека, тј. његовог ума, воље, осећаја и физичке стране. Свестрани развој личности осигурава процес васпитања (које се дели на: умно, морално-друштвено,

физичко-естетско васпитање). Наравно, васпитачка делатност у тим оквирима је чврсто узајамно везана о чему ћемо говорити у анализи циљева васпитања.

Свестрани развој човека је дуготрајан процес, његов почетак је у детињству и младости, а траје и даље у животу одраслог човека. Основ тог развоја је васпитачко деловање куће, школе, разних организација и сл. Од карактера те делатности зависи формирање личности деце и омладине и њихов даљи развој у другим условима живота. Васпитање траба да припреми омладину за:

1. стручни рад
2. друштвену делатност
3. властити културни развој
4. лични живот

Због тога васпитање свестрано развијене личности није само васпитање личности која је усвојила достигнућа цивилизације и потребе садашњости, већ истовремено и васпитање личности спремне за даљи развитак, за учествовање у напретку цивилизације. То је везано за обавезу развијања активности и стваралачких снага.

Контролна питања

- *Како треба разумети свестрани развој личности?*
- *Које области васпитања осигуравају тај развитак?*

9. Фактори развоја личности

Психа човека се развија од тренутка рођења до потпуне зрелости и мења се током целог живота. Познавање психичког развоја човека је важно за свесно деловање на младу генерацију. Од којих фактора зависи тај развој?

Психичке појаве су чврсто везане за људски рад. У зависности од врсте делатности, мотива, циљева, човек различито одражава стварност, различити су његови психички процеси који учвршћују код човека различите психичке особине (нпр. стварају различите типове људи у зависности од струке, нпр. наставник, војник и сл.). Рад преображава не само спољну стварност, већ и човека који делује. И због тога човека њабоље упознајемо у његовом раду. Постоје 3 врсте људског рада карактеристичне за разне периоде живота човека:

- a) игра -развој малог детета
- b) наука -развој дечака и младића
- c) рад -развој одраслог човека

Људски рад је увек организован. Организовање живота детета је проблем васпитача и спада у васпитачки процес. Зато је први и најважнији фактор психичког развоја васпитање.

Родитељи васпитачи, наставници, узимајући одговарајући садржај делатности, организујући на одговарајући начин дечију делатност, формирају његов психички живот. Обданиште утиче на развој детета кроз одговарајући састав игара и правилну организацију дечије игре, школа кроз правилан садржај наставе и одговарајућу организацију делатности ученика. Друштвене организације, културно-просветне институције утичу на развој омладине кроз одговарајући садржај часова и организацију одговарајућег рада.

Други важан фактор развоја је властита, свесна активност васпитаника.

Васпитаник није објект спљних утицаја, већ активан субјект, који учествује у свим

појавама. Због тога развијање психичких процеса код васпитаника је могуће искључиво онда када је он у ситуацији у којој процес мора да буде употребљен. Нпр. формирање јаке воље је могуће искључиво у борби против препрека, потешкоћа; развој истраживачких умних процеса само у умном напору у решавању конкретних проблема. Свестан и трајни рад на развоју својих способности, знања и навика, јакој вољи, психичким и физичким спретностима је основа и фактор своје властите личности.

Трећи фактор развоја људске личности је друштвена средина, одређени друштвено-историјски услови у којима човек живи. Друштвена средина, породица, група колега, у великој мери утичу на развој човекове психе, али није то једини и одлучујући утицај. Јер, не утиче само средина на човека, већ и човек на средину. Нпр. срдачна атмосфера у кући утиче на развој позитивних црта карактера, а с друге стране непослушност и каприци детета изазивају оштар, несимпатичан однос одраслих према њему.

Мењајући средину човек мења и самог себе. Нпр. другачије утиче на човека живот у малом, тихом селу, другачије у богатом, пољопривредно развијеном. Истовремено, ипак, човек је способен да побољшава услове живота, друштвене средине у којој живи. Четврти фактор развоја су органске предиспозиције, тј. анатомско-физиолошке особине организма које чине основу талента. Такве предиспозиције могу да буду: структура гласних струна, структура апарата слуха, структура руке, карактеристичне црте нервног система, а посебно моздане коре и сл. Урођене анатомско-физиолошке предиспозиције, а особито урођен нервни систем, може да врши велики утицај на развој људске личности, али не руководи тим развојем на фаталистички начин.

Урођене предиспозиције у разним условима могу водити ка развоју разних талената нпр. структура руке која је услов њене еластичности, у неким условима може да буде један од органских предиспозиција за пијанисту, у другим условима - једна од основ—способности за хирурга.

Да би се дата предиспозиција развила у одређеном смеру, потребни су настава и васпитање, а такође, и лични рад човека. Исто тако, ни таленти, већ развијени на основу урођених предиспозиција, нису нешто стално и непроменљиво. Они зависе од других фактора развоја, углавном од човековог рада у одређеним друштвено-историјским условима.

Та четири фактора развоја:

1. васпитање;
2. властита, свесна активност васпитаника;
3. средина
4. органски задаци, у међусобном су утицају.

Нпр. чак и најбоље предиспозиције анатомско-физичког карактера могу да буду упропаћене у случају недостатка активности власника тих предиспозиција, лоше организованог процеса васпитања или конкретних друштвено- историјских услова.

Други пример: исти спољни услови могу различито дејствовати на разне људе. Лоши материјални услови могу кочити психички развој код једног, а код другог човека могу да буду подстицај за борбу против потешкоћа, могу појачати његову вољу и развијати способности ума. У конкретним васпитачким ситуацијама (нпр. разматрање узрока лошег успеха ђака и сл.) треба узети у обзир све факторе психичког развоја и

испитивати их у узајамној вези.

Контролна питања:

- *Који су фактори развоја личности?*
- *Какав рад човека формира његов психички живот у разним периодима живота?*
- *На који начин поједини фактори утичу на развој личности? - њихова узајамна зависност*

II. ИЗ ПРОБЛЕМА ТЕОРИЈЕ ВАСПИТАЊА

1. Процес васпитања

Процес васпитања је систем (временски повезане) рада наставника (васпитача, инструктора) и ученика (васпитаника) у коме ови последњи под утицајем наставника (васпитача, инструктора) треба да мењају свој карактер, да реформишу, обogaђују своју личност. Процес је сложен и дуготрајан. Осим тога, за разлику од стихијског процеса (промене времена, преображаја инстинкта и сл.) тај процес је свестан, то значи да његов ток и промене у психи ученика зависе од напора, подухвата и способности наставника - васпитача, од употребе одговарајућих васпитачких средстава у одговарајућем времену.

Објашњавајући основне педагошке појмове нагласили смо да су васпитање и образовање појмови чврсто повезани међусобно, а понекад чак имају исто значење. Ако говоримо да се процес наставе васпитања и образовања одвија у органској вези, онда на тај начин наглашавамо извесне суптилне разлике између васпитања и образовања. Нпр. износећи ученику одређене податке из историје, упознајући га са законима развоја друштва, наставник образује ученика, а на основу изнетог знања наставник развија код ученика осећај патриотизма и на тај начин га васпитава. У процесу наставе појединих предмета наставници не само да пружају ученику (наравно, уз активну сарадњу с ученицима) извесно знање, већ и формирају научно мишљење о свету и животу и понашање које је с тим у складу развијају стваралачке снаге и способности. Процес васпитања представља с једне стране, пружање и прихватање друштвено-историјског искуство човечанства од младе генерације, а с друге стране, формирање и развој личности васпитаника.

Припремајући младог покољење за живот одраслог човека (стваралачки, самосталан рад), старија генерација пружа младима своје искуство и искуство претходних поколења. То преношење искуства врши се у виду општих података, способности и навика из оквира продукције, у формирању код омладине одређеног мишљења о свету, црта карактера, осетљивости и естетских осећања, стваралачких талената у разним областима делатности и сл. Конкретан садржај и ток ове васпитачке делатности процес васпитања је означен циљевима васпитања и човека. Јединствен процес васпитања свестраног човека обухвата, као што је већ познато, умно васпитање, морално-друштвено васпитање, естетско и физичко васпитање. Бавићемо се ближим објашњењем циљева тих делова педагогије истовремено наглашавајући целокупни карактер васпитавања. Јер, свака васпитачка делатност у правцу личности утиче у извесном смислу и на развој човека.

Контролна питања:

- *Шта је процес васпитања?*
- *Како се појављује јединственост образовања и васпитања у процесу наставе?*
- *У каквим формама се врши преношење друштвено-историјског искуства поколења на младе генерације?*

2. Циљеви умног васпитања

Циљеви умног васпитања, пре свега, циљеви општег образовања, су организовани у школи где настава има општи карактер. Неке елементе умног васпитања омладине, а посебно одраслих, постижу путем самообразовања. Циљ умног васпитања је општа припрема обавезна за живот и рад. Заснива се на томе, да младој генерацији пружи опште знање о природи и друштвеном животу и да код ње развије општу способност и интересовање.

На основу опште припреме омладина треба да стиче специјалистичку тј. стручну спрему:

- у току студирања на факултету
- у одговарајућим школама и на курсевима
- у току одређеног стручног рада и самообразовања.

Брзи развој технике и њен све већи значај у животу човека и перспектива његовог будућег стручног рада, захтева од школе да, осим општих предмета, уведе и политехничко образовање.

A. Циљеви општег образовања:

1. Пружање ученику система података, способности и навика из области знања о природи и друштву као и могућност коришћења тог знања у практичној делатности.
2. Формирање научног мишљења о свету.
3. Развијање испитивачких способности.

Знање о стварности ученици постижу:

- a) апутем властитог умног рада који усмерава наставник
- b) у готовој форми коју пружа наставник или књига.

Знање постигнуто у школи треба да буде такво да омогућује омладини свестрани развој и спремност за живот. То је могуће само у случају када школа у истој мери брине за развој испитивачких способности, као и за обогаћење знања ученика и пружа знање ученицима о примени онога што се научило у школи у пракси.

Ученик, служећи се својим знањем у пракси, стиче нове способности и упознаје вредност знања које је већ стекао. У ваншколској настави, између осталог и у једриличарској обуци, веома важна је вештина претварања знања у способности. Нпр. нема велике користи од запамћених података из метеорологије ако човек не зна да те

податке користи у конкретним ситуацијама лета на једрилици. Вештина је, дакле, способност за рад која се заснива на томе да се човек служи својим зањем у обављању одређених задатака.

У извесним ситуацијама није довољна обична способност примене знања у пракси, већ треба то спретно извести, без неког великог напора. У многим случајевима треба преобразити вештину рада у навику (техника и брзина читања, ортографског писања и сл.). У једриличарству је посебно важно стицање навика, не само поводом освајања технике лета, већ и поводом спречавања опасности која прети човеку и апарату.

Навике стварамо путем систематског и разноврсног вежбања које се заснива на понављању одређених делатности у све савршенијој појави и форми.

Постепени развој у спретности и брзини извођењу маневра води ка преласку тих способности у навике. Навике су, тада, усавршене способности захваљујући мањем напору и у краћем времену чиме постижемо бољи ефекат рада.

Прихватање података, способности и навика је међусобно повезано. Подаци су основа постигнутих способности (спретности) и навика, а већ постигнуте навике омогућавају учење нових ствари.

Формирање научног мишљења о свету заснива се на упућивању ученика на научно-документована убеђења која карактеришу његов однос према природи и друштву што је основа његовог понашања. Формирање научног мишљења о свету је дуготрајан и сложени процес. Основу чине систематски подаци, а на њиховом тлу човек ствара сопствену, самостални однос према мишљењу и појмовима које су одраз стварности. Постизање убеђења извршава се постепено кроз активно учешће у стицању знања, решавању проблема и у тражењу, међу разним чињеницама, таквих аргумената и теорија која потврђују истинитост мишљења. Уз испитивачке факторе долазе се све више и емоционални фактори. Убеђења се постепено везују са извесним емоционалним ставовима и вољом - што је одлучујуће за подстицање психичке енергије, а то опет изазива одређено понашање човека. Мишљење о свету се ствара и развија у школи, али кристалише се често неколико година касније а онда је то ефекат систематског образовања у школи општег профила и даљег трајног самообразовања.

Развијање испитивачких способности омладине, њених интересовања за хоби је неизбежан процес уколико хоћемо да омладина стекне неко знање и опште мишљење о свету. Испитивачке способности /тј. способности опсервације, мишљења, запажања, памћења, уображавања/ као и испитивачки осећаји који се изражавају у интересовањима и хобију, омогућају нам познавање света. Посебну улогу међу испитивачким способностима играју способност опсервације и самосталног критичног мишљења. Способност продирне опсервације развијамо код омладине онда, када јој пружамо више прилика за опсервацију која би захтевала активност свих чула. Честе опсервације конкретне стварности формирају уображења, тј. сачуваних у памћењу слика раније гледаних предмета и појава. Што је већи брзј уображења, обogaћује се машта ученика. Мишљење служи поређење чињеница који су ефекат опсервације, сачувани у форми уображења, служи такође стављању општих закључака на основу тих чињеница и учвршћивању појмова, закона, тврдњи и сл. Систем стварања општих појмова представља суштински фактор знања ученика и његовог мишљења о свету. Потпуни развој самосталног и критичког мишљења појављује се онда, када ученику осигурамо што веће учешће у формирању општих закључака.

У процесу образовања, осим испитивачких способности, развијају се и испитивачка интересовања. Интересовања се формирају путем подстицања и учвршћивања

интересовања за нове чињенице из оквира разних предмета наставе. О интересовањима и њиховом формирању говорићемо још у даљим поглављима приручника.

Б. Циљеви политехничког образовања

Опште образовање треба омиљину да припреми за живот, практичан рад, учешће у изградњи друштва. Најважнија област рада човека са којом ће младо покољење доћи у додир после завршетка школе је производни рад. Због тога осим општег образовња, школа реализује циљеве политехничког образовања.

То су:

1. Присвајање општих научних правила и најважнијих процеса производње,
2. Стицање вештине коришћење елементарних алата.

Познавање општих научних правила главних процеса продукције треба да осигурава свесно учешће ученика у будућој производњи. У савременој производњи разликујемо следеће услове:

- енергетичке (употреба водене паре, струје, атомске енергије),
- техничке (рад машина и техничких уређаја),
- технолошке (усавршавање начина прераде сировина на функционалне предмете, производња вештачких ткива),
- организационе (планирање, организовање, контрола рада).

Осим познавања ових основа производње политехничко образовање, као што смо већ рекли, обухвата формирање одређених вештина и политехничких навика код ученика у школи, путем вежби и практичних часова из предмета као што су физичко васпитање, хемија, биологија, математика, географија, ликовно и сл. ученици стичу способност. Формирање вештине и политехничких навика заснива се на научним подацима и захтева развијене испитивачке способности. Практичан рад има и општу вредност јер, проширује и продубљује знање ученика, формира његову спретност и развија таленат и интересовања.

Контролна питања:

- Који су циљеви умног васпитања?
- Какви су циљеви општег, а какви политехничког образовања?
- Шта значи појам "подаци"?
- Објасни процес преображавања знања /података/ у вештину и навике.

3. Циљеви морално-друштвеног васпитања

Циљ морално-друштвеног васпитања је:

1. Формирање мишљења и моралних убеђења;
2. Стварање навика и уобичајеног понашања које би било у складу са опште прихваћеним нормама и моралним правилима,
3. Формирање моралних осећајања,
4. Формирање воље и карактера.

Морални поступак је понашање у складу са нормама (правилима) понашања,

прихваћеним и признатим у датом друштву, као такве. Супротно понашање сматра се аморалним.

У животу друштва можемо срести разне системе морала, јер су норме и правила људског понашања историјски везане за одређени систем друштвених односа и чине одраз мишљења (о. свету) датог друштва.

У савременом друштву, поред елементарних норми које су трајно достигнуће човечанства и које су биле актуелне кроз све етапе друштвеног развоја, постоји цео низ тзв. принципијалних норми, које су одраз потреба и друштвених односа људи у социјалистичком систему. Циљ морално-друштвеног васпитања омладине је васпитање у смислу социјалистичког морала.

То значи:

1. Формирање осећаја међународне солидарности, пријатељства, идеја равноправности раса и нација (васпитање интернационалиста),
2. Васпитање у духу патриотизма,
3. Формирање осећаја хуманизма тј. поштовања сваког човека;
4. Колективно васпитање;
5. Формирање друштвеног односа према послу и друштвеном власништву,
6. Формирање осећаја свесне дисциплине
7. Формирање активног односа према стварности, тежња ка активном учешћу у животу друштва
8. Формирање јаке воље, издржљивости на путу ка циљу, способности освајања потешкоћа, формирање позитивних црта карактера.

Посебан значај у оквиру морално-друштвеног васпитања представља припрема омладине за посао, њено патриотско васпитање, припрема за живот у колективу, формирање свесне дисциплине и навика културног понашања. О томе ћемо укратко говорити.

У савременом друштву је основа оцене вредности човека. Омладина би требало да се научи на рад, систематичност у послу, да има радну навику и да тежи ка сталном повећању стручности и нивоа метода рада, да је убеђена да поштен однос према науци и послу представља израз вредности човека као држављанина и израз патриотизма.

Патриотско васпитање је формирање осећања љубави према својој земљи, поштовање језика, народне културе, понос на културно благо, привредна и друштвена достигнућа, формирање осећања спремности за служење отаџбини, поштемим и вредним радом, и одбране граница ако то буде потребно.

Живот у савременом друштву захтева навикавања од најмлађих година на друштвени живот и сарадњу. Друштвено васпитање налази најбоље услове развоја у колективном животу. Колектив је организована група која има своју владу, свој заједнички, позитивни, са друштвеног гледишта - циљ.

Реализација заједничких. циљева, стварање властите традиције, заједнички доживљаји, проузрокују стварање чврстих веза пријатељства, колегијалности, буди жељу узајамне помоћи, формира осећај суодговорности (заједничке одговорности) за задатке и ефекте заједничког рада. На тлу колегијалног живота колектива формирају се осећаји и друштвени ставови који имају велику вредност у друштвеном животу целе нације и државе.

Формирање правилног патриотског става, односа према раду и друштвеном имању је чврсто повезано са стварањем осећаја свесне дисциплине.

Свесна дисциплина је својеволјно прилагођена прописима, заснована на схватању потребе послушности јер то јесте услов заједничког друштвеног живота, основе личне слободе сваког члана друштва.

У свакодневним односима међу људима дисциплина се изражава у љубазности и културном понашању. Културно понашање је одређен стил који је друштво позитивно оценило. То ће бити форма понашања у друштву, у разним ситуацијама свакодневног живота (у трамвају, у возу, у разним институцијама и канцеларијама, у шетњи, на излету) биће то целокупност обичаја прихваћених као начин свакодневног понашања међу људима. Начин понашања човека није само нешто спољашње, али у извесном ступњу су израз осећаја, интересовања, расположења, израз личних црта човека. Културно понашање човека је чврсто повезано са поштовањем других људи, а онда је то израз морала.

Морално васпитање је повезано са образовањем, јер морална убеђења која су основа поступања човека, настају на основу познавања света и чине фактор мишљења о свету. Морално васпитање је везано и са другим областима васпитања о чему ћемо још говорити.

Контролна питања

- *Који су циљеви морално-друштвеног васпитања?*
- *Шта називамо моралним поступањем?*
- *Какве су принципијелне норме социјалистичке моралности?*
- *Објасни појам "колектив" и "колективно васпитање"?*
- *Шта називамо културним понашањем?*

4. Циљеви естетског васпитања

1. Васпитање културног конзумента уметничких дела: тзв. васпитање човека артистички искусног, који зна да оцени уметничко дело и који је способан за естетски доживљај тј. васпитање свесног читаоца, културног позоришног гледаоца, слушаоца музике, познаваоца културне традиције разних области уметности;
2. Формирање спретности артистичког изражавања о одређеној области уметности, припремање интересовања за одређену област уметности у стваралачким или репродукционом смислу, развијање артистичких способности и талената.

Естетско васпитање је повезано са моралним васпитањем и образовањем. Љубав према традицији, великим делима националне уметности, делу народних хероја и сл. - то је садржај патриотског васпитања што је један део моралног васпитања и обрнуто - морално васпитање - морални осећаји и убеђења чине да човек буде способан да схвати и осети истинску лепоту, не само у уметничким делима, већ и у свету и у људским поступцима; изазивају активан став према континуираности артистичког стваралаштва. Љубав према уметности у разним њеним појавама је основа стваралачких интересовања човека, подстицај за рад на развоју ума, основа племенитих осећаја и моралних убеђења. Међутим, свестрано образовање омогућава боље разумевање садржаја и форме уметности. Естетско васпитање је такође повезано са физичким

васпитањем, о чему ћемо говорити у следећем поглављу.

Контролна питања:

- *Циљеви естетског васпитања*
- *Документуј везе између естетског и моралног васпитања и образовања*

5. Циљеви физичког васпитања

Физичко васпитање треба да осигура свестрани развој деце и омладине и "буде" у вези са њиховим моралним и естетским васпитањем и образовањем.

Циљеви физичког васпитања:

1. Појачање здравља, осигурање правилног физичког развоја, формирање опште способности за рад.
2. Формирање физичке спретности тј. покретних навика корисним не само у разним гранама спорта, већ и у свакодневном животу, развијање снаге, брзине, издржљивости.
3. Формирање спортских интересовања и навика за систематску гимнастику и друге гране спорта.
4. Формирање воље и карактера.

Физичко васпитање је повезано са осталим елементима васпитавања свестрано развијене личности. Правилан развој организма, одржавање и појачање здравља у великој мери зависе од степена свесности васпитаника што се тиче улоге физичког васпитања, то значи од његовог познавања личне хигијене, значај мобилности, сунца, ваздуха, хране - какву то улогу има у физичком васпитању и на тај начин омогућује боље спортске резултате. Знање из оквира анатомије и физиологије дозвољава боље разумевање значења појединих вежби и форми покрета за развој организма и његово правилно функционисање. Исто као што образовање везано у неку руку са физичким васпитањем, и физичко васпитање води већој продуктивности ума, јер има општи здрав ствени утицај на организам, а онда и на моздану кору и цео нервни систем. Покрет, посебно на свежем ваздуху, пружа одмор уму, живцима и мишићима.

Физичко васпитање је још више везано за морално васпитање, јер ствара много прилика за формирање карактера, јаче воље, а има на располагању и многа средства и методе васпитачког утицаја. Физичко васпитање, захваљујући својој суштини и методама, прија формирању таквих црта као што су нпр. смелост, храброст, одлучност, вештина самосавлађивања, дисциплина, издржљивост, упорност на путу за циљ. Прија развоју ведрога расположења, осећаја радости у животу, живота у колективу.

Веза између физичког и естетског васпитања је у формирању лепоте фигуре и покрета човека, формирању осећаја ритма, културе и естетског плеса, љубав према природи.

Контролна питања:

- *Какви су циљеви физичког васпитања?*
- *Документуј везу између физичких и осталих области васпитања.*

6. Принципи и методе васпитања

За ефективни ток процеса васпитања није довољна сама дефиниција циљева. Морају постојати одговарајући услови који гарантују ефекат педагошког рада и омогућују реализацију циљева. Треба узети у обзир општа упутства, опште принципе васпитања, који су основа позитивног педагошког рада. Наравно, поступање по општим принципима васпитања је обавезан услов, али само тај један услов није довољан. У конкретним ситуацијама треба узети у обзир низ других фактора који одговарају нашим циљевима. Општи принципи васпитања су ефекат дугогодишњег експеримента и научног истраживања, па због тога, у жељи да се постигне позитивни резултат у педагошком раду, треба их узети у обзир.

Општи принципи који треба да нас руководе у васпитачкој делатности су следећи:

1. Принцип утицаја објективне стварности на процес васпитања
2. Принцип активности васпитаника
3. Принцип индивидуализације
4. Принцип организовања групе и васпитачке средине
5. Принцип васпитачког става.

Објашњавамо ближе на чему су засновани наведени принципи:

Процес васпитања не представља само одређени однос између васпитаника и васпитача, већ и утицај објективне културно-друштвене стварности у којој, они живе. Спољашни свет ставља одређене захтеве са којима васпитач мора рачунати у свом раду, а и оцењује рад васпитача и васпитаника. Због тога, васпитач који боље познаје стварност и њене захтеве треба да покаже васпитанику актуелне захтеве објективног културно-друштвеног света. Он мора васпитавати не само у традицији прошлих епоха, већ се и прилагођавати садашњости. Истовремено, мора васпитаника припремити и за будућност. Васпитаник треба да разуме да живот и објективни културно-друштвени односи постављају своје захтеве сваком човеку, зато васпитач ништа не захтева у своје име, него показује захтеве наше стварности.

Неопходан услов ефикасности деловања васпитача је активан став васпитаника. Само захваљујући њој могуће је дубље и трајније прихватање садржаја васпитања и то у свим његовим оквирима /у процесу образовања, моралног, естетског и физичког васпитања/. Нпр. без усмерене пажње не допире до васпитаника наше најсрдачније, најпапетније убеђивање без воље не могу помоћи наши подстицаји за једну или другу активност.

Принцип индивидуализације захтева да се узиме у обзир:

1. индивидуалне особине васпитаника: нпр. његова активна интересовања. Тај принцип захтева, такође, узимања у обзир свих могућности васпитаника, онда је повезан са обавезом подстицања и развијања индивидуалних интересовања и талената,
2. индивидуални начин рада, различити темпо рада;
3. индивидуалне потешкоће;
4. разне форме психичких реакција, различите начине понашања у одређеним ситуацијама, различите реакције на наређења, казне, напомене и сл.

Васпитач мора у свом раду искористити снажног савезника као што је организована група вршњака васпитаника. Група вршњака је васпитачка средина у којој јединке могу да нађу савршене услове за развој, за рад, за правилно формирање своје личности. Лични утицај васпитача је веома важан, али није могуће омаловажавати утицај васпитачке делатности колектива и средине као што је разред, школа, курс, спортски центар и сл.

Васпитачки став наставника, односно инструктора, је веома важан принцип васпитања. Васпитач може рачунати на ефекат ако поред осећаја симпатије, у односу према васпитанику успе да одржи одлучан став у одређеној ситуацији, кад буде консеквентно тражио извршавање наређења. Васпитачки став је способност саосећаја у доживљајима васпитаника, предвиђања његових психичких реакција. Што је повезано са познавањем психологије и познавањем ученика, то је педагошка тактичност, која се манифестује у одговарајућој реакцији на понашање ученика, на поштовању ученика, а истовремено на чувању личног поноса и ауторитета. На питања ауторитета вратићемо се касније.

Ефикасан педагошки рад зависи, не само од општих принципа васпитања, услова који омогућавају сваки педагошки рад. Ефикасност васпитачког рада зависи такође од начина организовања нашег рада, и од средстава које користимо. Састав начина и средстава, уз чију помоћ намеравамо изазвати одређене промене код васпитаника називамо методом васпитања. Другим речима, метод је пут који води реализацији постављеног задатка. Тих путева је веома много, различити су и методе васпитавања. Избор правилних метода зависи од много фактора: од садржаја васпитања употребљавамо различите методе у образовању, физичком, естетском или моралном васпитању, од година васпитаника, његовог психофизичког развоја који се често не слаже са нормом старости, индивидуалних особина васпитаника, конкретних васпитачких ситуација, планираног циља. У васпитачком раду морамо сами одабрати одговарајуће методе зависно од васпитачких задатака и одређених потреба.

Правилан избор метода у многоме олакшава лично педагошко искуство васпитача. Морамо ипак запамтити да је избор између метода диктиран актуелним потребама, али морамо узимати у обзир и све принципе које смо набројали, јер су они најшире схваћени, упућењу које условљавају ефекат нашег педагошког рада.

Контролна питања:

- Који су општи принципи васпитања?
- Објасни на чему се они заснивају?
- Шта су методе васпитања?

7.Методи морално-друштвеног васпитања

Знамо већ да предавајући било какву област (као област једриличарства) утичемо не само на развој ума ученика, на формирање извеснили физичких спретности, већ и на његове осећање и вољу, онда на његов морални развој. Знамо већ циљеве моралног васпитања и његове везе са другим областима васпитавања свестрано развијеног човек. Сада се треба упознати са методама моралног васпитања, да би је могли користити у конкретној васпитачкој ситуацији.

Мотода моралног васпитања је састав начина и средстава уз чију помоћ васпитач формира код васпитаника убеђења и навике моралног типа, моралне осећаје, вољу и

карактер.

У основне методе моралног васпитања убрајамо:

1. Систем подстицаја и казни
2. Систематски стил живота
3. Игре и забаве
4. Организација колектива

Убеђивање - је утицање на савест, осећај и вољу васпитаника, који има за циљ формирање појмова и моралних норми као правила њихове практичне делатности и формирање и учвршћивање позитивних особина карактера.

Убеђивање вршимо уз помоћ:

- деловања речима - у форми објашњања, разговора, приче, предавања, дискусије
- говорно-визуелног деловања кроз књигу, штампу, филм, позориште, музеј, изложбе и сл.
- личних примера васпитача и понашања људи из исте средине.

У тим разним формама васпитач хоће објаснити васпитанику не само како треба поступати у датим случајевима, већ и то зашто баш тако треба поступати, Хоће убедити васпитаника да је у праву и да су захтеви били правилни труди се да формира одређене ставове и оцењује своје поступке као и поступке других људи са гледишта моралних принципа.

Вежбање - је практичан рад, да васпитаници чувају моралне норме и правила, захваљујући чему постају и учвршћују навике моралног понашања. Такво вежбање је у вези са убеђењем где се методе узајамно допуњавају. Ученик -васпитаник мора, прво, да схвати шта је добро и правилно, а шта рђаво, друго, мора да ради добро а избегава рђаво, треће, мора да има прилику да ради оно што је добро - ефекат тога је формирање навике моралног поступања. Да би васпитаник могао формирати у себи жељу да добро поступа, често у супротности са својим природним нагоном мора да се оријентише на то шта очекује од њега друштво.

П р и м е р - је деловоње на савест и поступање васпитаника указивањем на живот и поступке других људи или колектива као узорног верног подржавања. Пример родитеља и рођака игра одлучујућу улогу у васпитању детета, Васпитавање почиње увек указивањем на правилно понашање. У почетку пример је очигледног карактера - дете детаљно подражава родитеље или браћу у понашању и раду. У старијим годинама није довољан пример "изложба", већ уопште трајно узорно поступање родитеља и наставника. С тим је у вези ауторитет васпитача, адекватност његових речи и поступака, захтева и подухвата. Постепено, омладина тражи примере и у широј средини. Све више делују примери великих људи, народних хероја, великих научника, проналазача, путника и сл. Паралелно са познавањем биографије великих људи јавља се и машта која се изражава у трагању за идеалима. Веома је важно неговање те маште и одговарајуће формирање, да би се нашла на реалном путу ка остварењу. Навођење примера великих људи треба да има за циљ, не само показивање њиховог херојства, славе као максималног достигнућа, већ пре свега, указивање на њихову личност, рад и

тежак пут ка савршености. Разлог је буђење заноса према раду, издржљивост у тежњи за реализацијом младеначких маштања. Основни облици примера као метода васпитања су: приповедања наставника-васпитача, читање фрагмената из књижевности, филмови, биографски романи, излети, позоришта, састанци са славним људима, изложбе посвећене раду великих људи и сл. Веома важну улогу у васпитању омладине игра лични пример инструктора - васпитача. Пример васпитача делује без обзира да ли је он тога свестан и свесно се понаша прихватајући извесне ставове у одређеним ситуацијама или износи своја мишљења у односу на одређене ствари, или васпитач не намерава да се служи методом личног примера, па ипак у току обичног, свакодневног рада /наставе, обуке/ утиче на формирање личности васпитаника.

Васпитањем путем рада - Знамо, да властити, свестан рад ђака-васпитаника је један од важних фактора развоја његове личности. Организација тог рада је веома важан метод васпитачког деловања. У животу младића разликујемо три основне форме тог рада: учење, физички посао, друштвени посао. Правилна организација процеса учења, јасни и конкретни захтеви, систематска контрола одређених задатака стварају основе формирања код ученика осећај одговорности, вредности, систематског посла. Разноврсни физички рад формира код омладине поштовање и склоност ка физичком послу, који јесте и треба да буде цењен у социјалистичком друштву. Да би рад омладине имао и васпитачку вредност, мора да буде правилно организован, мора да буде систематски, својевољно, извршен што је могуће самосталније и завршен до краја. У организовању физичког рада ученика, треба скренути пажњу на формирање културе посла. Под појмом култура рада подразумевамо, одржавање вредности места и алата, спретног и брзог почетка рада, правилног планирања, вештину искоришћавање времена за посао и одмор, способност објективне оцене ефеката свог рада. Култура рада обухвата токође одређене организационе навике - вештину сарађивања, руковођења групом, слушања руководиоца, шефа сл. Рад треба да обелодани стваралачке могућности ученика, изазове његову иницијативу, пружи могућност проналаска, треба да доноси моралне доживљаје. Формирање културе рада је веома важан васпитачки задатак и могуће је само путем конкретног организовања рада ученика-васпитаника.

Поред физичког рада политехничког карактера важан значај има разноврстан рад користан за друштво или вршење неких друштвених функција. Пример рада корисног за друштво је припремање нпр. школе, центра за вежбе и сл., припремање лабораторија, конзервација апарата. Пример друштвене функције је функција редактора школских новина, шефа разреда, курса и сл. То су дуготрајне функције. Могу ипак бити краткотрајни задаци, нпр. организација неке прославе, изложбе, обрада албума, дежурство на стадиону, у разреду, читаоници и сл.

Васпитачко значење друштвено корисног рада је:

1. Формирање моралних особина као: колегијалност, поштеност, правилан однос према друштвеном власништву, осећај обавеза и друго,
2. Навикавање на чување алата и ефекта рада,
3. Формирање способности планирања и економског искоришћења времена и организације рада;
4. Учење поштења према радницима сваке струке.

Слично томе, вршење друштвених функција има велику васпитачку вредност, јер формира осећај одговорности, обавезе и проверава вољу и карактер човека. Посебну

вредност има друштвени рад колективног карактера, јер формира способност за сарадњу и омогућује конкурисање у послу. Показивање ефеката конкурисања на интересантан, очигледан начин (фотографија, чланак, изложба) подстиче, активност ученика, учи га побеђивању потешкоћа, дозвољава усавршавање метода и организацију рада.

Систем подстицаја и казни - подстицај је форма позитивне оцене рада и понашања ученика, форма признавања његових достигнућа.

Врсте подстицања:

- a) апробата
- b) похвала
- c) награда

Васпитачко значење подстицаја заснива се на томе, да наставник - васпитач захваљујући њему усмерава понашање ученика - васпитаника. Оцењујући позитивно њихове поступке истовремено учи како треба да се понашају. Подстицај разних одлука формира позитивне црте карактера и поступке васпитаника. Да би добили похвалу ученици се труде да се боље понашају.

Посебно важну улогу играју подстицаји за ученике који хоће да се поправе - похвала учвршћује њихове успехе и води ка даљем поправљању поступака. Подстицај има улогу да делује не само на јединку, него и на целу групу ученика, а изазива код свих тежњу да постану бољи.

На чему се заснивају и какву вредност имају поједине врсте подстицаја?

Апробата - то је потврда правилности поступака ученика. Апробату можемо изразити уз помоћ речи "да:", "у праву си", "добро" идр., покретом главе, гестом,

Похвала - се заснива на томе, што осим потврде правилности датог поступка ученика (апробате), васпитач изражава своје задовољство тим поступком и даје документовану оцену. Нпр. "веома је добро што си то урадио, драго ми је, "добро је што си му помогао, види се да си добар колега", и сл.

Суштина васпитачке вредности похвале је то што она доноси ученику реално задовољство, побољшава га у његовим очима, изазива његову енергију и подстиче на понављање поступака. У складу са мишљењем колектива она је ефикасна само онда кад сви ученици признају вредност одређене јединке. Похвала, награда зависи такође од године старости ученика.

Васпитни значај казне је:

1. Подсећање ученика - васпитаника, да је лична слобода и слобода делатности ограничена интересима друштвене групе, колектива у коме живи јединка,
2. Подсећање на неопходност поштовања важећих прописа,
3. Помоћ ученицима да схвате своје грешке и да се поправе,

Систем казне као метода васпитачке делатности, који треба да спиечи лоше понашање васпитаника, има на располагању низ различитих средстава. У пракси, избор одређене врсте казне зависи, пре свега, од врсте прекршаја, од нивоа свести васпитаника, од тога да ли се неправилан поступак десио само једанпут или се лоше понашање понавља већ дуже времена, зависи, такође, од година ученика, од степена његове дисциплине и сл.

Постоје три метода кажњавања:

- a) природне казне - ту убрајамо средства, која треба да директно укажу на штету

изазвану поступком ученика. Природне казне се карактеришу директном везом између поступка и казног средства. Нпр. кад ученик испрља под прљавим ципелама, наређује му се да га одмах почисти, кад поквари или уништи школски предмет мора да га сам поправи или купи нов, плати поправку.

- b) Казне - сугестије - ту спадају средства која треба да приморају савест васпитаника да схвати да је његово пошање оцењено као негативно и да је та оцена правилна. Као последица схватања кривице треба да се јаве промене у понашању. У те врсте средстава убрајамо све примедбе, напомене, и сл.
- c) ограничење права ученика - то је највећи израз незадовољства васпитача понашањем васпитаника. У неким ситуацијама није довољно да се речима изрази незадовољство, или нареди да ученик надокнади штету, већ се треба радикалније поступити. То ће бити ограничење слободе ученика, ограничење његове слободе у контакту са колегама или одузимање неких пријатности.

Таква казна ће бити нпр. лишавање могућности учешћа у излету, спорту, искључење из неког колектива на одређено време или, најзад, - уопште избацивање из дате групе која се бави заједничким спортом, музиком, науком и сл. Ипак у употреби треба да буду сачувана правила. Прво, треба памтити да не кажњавамо пребрзо, у бесу, јер тада тешко оцењујемо праведну меру казне. Казна мора одговарати степену грешке, њеном значају, мора да одговара годинама ученика и његовим индивидуалним особинама. Нпр. за исти преступ једног је доста казнити наредбом, према другоме треба употребити оштрију казну. Казна треба не само да убудуће искорени лоше поступке, већ и да буде пример за друго. На тај начин рад на васпитању једног ученика доприноси побољшању понашања осталих чланова колектива. С тим у вези важно је формирање друштвеног мишљења, дискусија о неким случајевима кршења прописа, недостатака колегијалности, оштећења друштвеног власништва. Казна коју изриче васпитач, треба да буде истовремено и израз мишљења целог колектива.

Тада неће бити осећања неправде, казна ће бити консеквенција лошег поступка, а не израз беса инструктора или наставника. Треба напоменути, да је казна у многим случајевима неизбежно средство, али боље извршава своју улогу ако се употребљава ређе и правилно разликује.

Систем подстицња и казни обично је повезан с убеђивањем и прилагођавањем ученика на дисциплину и организовано понашање.

Уобичајен начин живота - је одређен распоред занимања и делатности јединке, породице или друштвене групе. Стил живота може се стварати природно у току учвршћивања навика или традиције, али може такође бити направљен на основама научних правила и принципа. Говорећи о уобичајеном стилу живота, као о методу васпитања, имамо на уму овај други начин. Он се уводи у дидактичко-васпитачким институцијама: у обдаништима, школама, домовима за сирочад, спортским центрима и сл. Дете котје се васпитава у породици сусреће се са већ уобичајеним начином живота, који се састоји од времена и услова рада одраслих, навика и традиције. Које доминирају у породици, принципа којима се одрасли руководе код куће и на послу. Тај стил живота родитеља, браће и породице као целине утиче на дете. Скоро неприметно се у њему формирају одређене навике и обичаји. Ако је овај начин рационалан и здрав, утицај је позитиван, ако недостаје систематичности у занимању појединих особа у породици, такав начин има негативни ефекат у стилу живота детета. Навике створене у детињству тешко се касније могу реформисати и преобразити. У свесном васпитачком раду систематизација начина живота у школи, друштвеној организацији, у културно-

просветном или спортском центру је основа формирања корисних навика. Целокупна активност човека време устајања, спавања, време ручања, рада и одмора, распоред рада, паузе у раду и сл./ уколико се систематски одвија чини, да васпитаник прихвата без потешкоћа и без посебног напора свести навике систематичности, тачности, дисциплине, и сл. И баш зато веома важну улогу одиграва рационалан начин живота, који одговара захтевима хигијене и педагогије. Са педагошког гледишта регуласан стил живота обухвата неопходност консеквентног понашања свих чланова друштвене групе, одређене захтеве у односу на понашање сваког члана и употребу одговарајућих средстава васпитачке делатности у случају прекршаја.

Забава и игра као метод моралног васпитања

Говорили смо већ да постоје три вида људског рада: забава, наука и рад. Први је, пре свега, рад детета. Кроз игру дете учи основне покрете /ход, трка/, основне функције говора, употребу различитих предмета, форме понашања подржавајући понашање одраслих. У раним годинама детета улога игре је свима позната и свуда употребљавана. У старијим годинама главни вид рада детета је учење, али улога игре је и даље значајна, мада није увек искоришћена у циљу васпитавања. Позитивна особина игре ђака је претварање индивидуалних игара у колективне, тако да фактор такмичења почиње да игра улогу јаког подстицаја општег развоја а онда и у оквиру формирања многих особина карактера. Наравно, могу бити добре и лоше забаве, игре које позитивно утичу на карактер и вољу детета и игре које у њему подстичу не баш најбоље амбиције, изазивају морално негативне поступке.

Ако постоји одговарајуће руковођење и добра организација, забаве и игре ученика су веома ефикасан метод моралног васпитања. Тј забавама и играма

- а) развијају се осећаји симпатија, колегијалност, добре жеље према другима и сл.
- б) формира се воља издржљивост, вредноћа тачност, вештина савлађивања својих инстинката у интересу групе и сл./;
- ц) формира се карактер праведност, одговорност, дисциплина, способност за заједнички живот и рад у колективу,
- д) стварају се и утврђују убеђења моралног поступања (нпр. убеђење о правилности принципа узајамне порноћи, колегијалности као гаранџији успеха у игри).

У годинама сазревања забаве и игре а посебно спортске игре/, може бити користан и метод васпитачког утицаја, посебно у оквиру формирања осећаја колегијалности, пријатељства, колективног живота, организовања слободног времена на здрав и културан начин.

Организација колектива - У дискусији о циљевима морално-друштвеног васпитања анализирали смо појам колектива и утврдили да је организација колективног живота најефикаснија форма друштвеног васпитања. Овде ћемо мало детаљније говорити о колективу као методу васпитања.

Давно је већ међу људима примећена природна тенденција за колективизацијом (говорећи само о новијим временима - постојање разних омладинских организација, савеза, научних удружења, и сл.). Утврђено је да групе вршњака имају велики утицај на понашање и мишљеное омладине, на формирање морала што врло често има већи утицај него и сам ауторитет наставника или другог одраслог човека. Група позитивно утиче на формирање карактера. Исте шансе и могућности, исте обавезе за све у групи омогућавају неку врсту такмичења. Разноврстан рад групе омогућава поделу на

организаторе и оне који ће извршавати наређења што наравно не мора схватити као константну ситуацију у којој увек једни руководе, а други раде и слушају, већ тако да свако може да покаже а после и докаже своје способности и колико вреди за групу. Да ли сваку групу можемо називати колективом?

Стварање колектива није ствар једног дана или недеље. Да би се група претворила у колектив одлучује, прес свега, постојање заједничког циља. Реализација циља је повезана с обавезама организације, поделе функција које гарантују што ефикаснији резултата. А затим, заједнички рад је услов разних доживљаја и стварања свести групе, обичаја и навика и традиција и стварања јаке везе између чланова групе. У зависности од заједничког рада и веза ће имати све већи делокруг. Што је разноврснији рад, група постаје чвршћа. На тај начин постепено ће се група претворити у колектив. У стварању колектива разликујемо 3 етапе:

Прва етапа: када је задатак васпитачка формирање осећаја друштвене везе међу члановима групе и схватања заједничког циља. У том периоду треба поред групу поставити конкретне, али не сувише компликоване, интересантне задатке, консеквентно захтевати извршење задатака и обавеза и радити на стварању актива групе тј, будућих савезника у даљем васпитачком раду. Због тога је неопходно познавати сваког члана групе, њихова интересовања, способности, таленат,

Друга етапа: стварања колектива је организовање живота колектива уз подршку од стране актива:

- a) кроз проширивање перспектива развоја колектива и постављање све озбиљних задатака-
- b) постепено стварање друштвеног мишљења,
- c) пријатну атмосферу,
- d) осећање одговорности за личне поступке и поступке колега,
- e) заједнички дубоке доживљаје повезани са постизањем циљева.

Трећа етапа: је предавање иницијативе у руке целог колектива. Ту постоји постављање захтева, не само од стране васпитача или актива, већ и од стране целог колектива, јавља се самостално прихватање нових задатака, развој критике и самокритике, развој колективне одговорности и стварање правилног начина рада.

Говорећи о колективном васпитању одлучујућу улогу игра организациони и дидактичко-васпитачки рад, који се заснива на спајању групе у реализацији заједничких или, позитивних друштвених циљева, на стварању одређеног система зависности у колективу променљивости руководиоца и извођача посла, на стварању чврсте осећајне везе међу појединим члановима, на формирању одговорности за себе и за колектив, на пружању дубоких и пријатних доживљаја свим члановима колектива. О развоју колектива и у току његовог трајања одлучују тзв. "перспективне линије". То су јасно приказани ближи и даљи циљеви, који већ унапред наговештавају нешто пријатно и радосно за сваког члана колектива, задовољство и реализацију неких потреба (нпр. поштовање приказивање сопствене вредности и сл.).

Контролна питања:

- *Какви су методи моралног васпитања?*
- *Какве су везе између различитих метода васпитања?*
- *Ивакма су средства п'одстицања и казне?*
- *Какве принципе трећа признавати у употреби казне и награде?*
- *Охјасни значај метода организовања колектива у васпитању омладине.*
- *Какву вредност има метод примера?*

8.Формирање интересовања

Познавање психе ученика-васпитаника је основа ефикасног рада наставника-васпитача. Полазна тачка за процес познавања деце и омладине су њихова интересовања.

Психолози често стављају интересовања на прво место испред других психичких црта које карактеришу личност човека« Интересовања чине такође важан проблем са гледишта личних интересовања човека. Недостатак интересовања је један од узрока лошег учења, јер она имају доминантан утицај на пажњу, усмеравају је, њен су главни подстицај. Тешко је човеку да усмери пажњу на нешто што га уопште не занима. И обрнуто, тешко је изоставити интересантне ствари. Интересовања у великој мери одлучују о ефикасности стручног рада, задовољству и радости човека поводом осећаја властите вредности.

У чему је суштина интересовања? Постоје многа мишљења а најбоље је, изгледа, дефиницију дала А. Гурицка у раду:

"О буђењу интересовања науком код слабих ученика".

По њеном мишљењу, интересовање је мање или више трајна психичка особина, која се заснива на запажању одређених фактора и питања у свету који нас окружује, на снажном постизању циља који се испитује и проучава и на дозивљавању задовољства поводом испитивања чињеница и решења проблема.

Основа интересовања и скретање пажње представљају. краткотрајну реакцију, а јављају се кад неки предмет или појава, обично својом новашћу почињу да нас занимају.

С развјем детета и чешћим сусретањем са одређеним подстицајима из дате области, стање скретања пажње може се преобразити у интересовање. Нпр. интересовање за спорт може да има свој подстицај из такмичења на коме су брат или отац освојили неку медаљу или једноставно победили друге. То може да изазове жељу код младих да и сам испроба своје снаге. Постепено, вежбом и под утицајем неких успеха, може да се појави веома јако интересовање за дату област спорта.

У обичном животу се често поистовећује интересовање са љубављу. Говоримо нпр. о интересовању или о љубави према спорту, филателији и сл. Међутим, између та два појма постоји знатна разлика. Свакој љубави недостаје тежња за познавањем одређене области стварности за коју је везана. У љубави, позитивни осећаји су, пре свега, везани за сама извршавања дејства, за одређен предмет. Могу се врло радо изводити нека дејства, послови, а да се уопште не тежи ка познавању принципа који њима владају. Међутим, у интересовању осећај /задовољство, радост, понос тичу се, пре свега,

ефекта рада,. тј. познавања непознате ствари или појаве, решења непознатог проблема.

За илустрацију нека послужи пример дат од А. Гурицке.

У току испитивања интересовања код деце, истакла су се, између осталих двојица дечака, од којих је један сигнализирао различита техничка интересовања (изградња авиона), а други сама љубав према конструисању. Први који се изразито интересовала за конструкцију авиона, знао је да каже на чему се заснива рад крилца између авиона старог типа и млазњака, знао је имена славних конструктора авиона, читао је књиге о ваздухоплову и пилотима, тражио је техничке податке у разним књигама календарима, читао ваздухопловне часописе, градио моделе авиона... Други дечак се ограничавао на скупљање разних завртача у кући, старог гвожђа и склапање и растављање сата - тако је био занесен својим послом да ни на шта друго није обраћао пажњу.

Период формирања интересовања је различит, и у великој мери зависи од тога, како ће се одвијати живот човека. Неопходан услов формирања било каквих интересовања је суочен с одређеном облашћу живота. Скретање пажње, изазвано новом ситуацијом, појавом, предметом, делатношћу, мора да нађе одговарајуће услове, да би се тај осећај учврстио и преобразио или у љубав, или у интересовање. Интересовање не зависи само од урођених органских предиспозиција мада оне, с обзиром да представљају основ за развој способности, често усмеравају интересовање у великој мери зависе од утицаја околине, друштва итд.

Са проширивањем интелектуалних хоризоната човека, његовог животног искуства, проширује се, такође, делокруг његових интересовања. Стефан Балеу, у књизи "Путеви самопознавања", пише да је тешко утврдити да ли је човек већ у себи открио сва интересовања, јер "постоје код човека извесне могућности интересовања које он сам још не зна, а да би се показале потребне су посебне прилике". Нпр. тек проналазак авиона, по мишљењу аутора, постао је основа ширег интересовања за ваздухопловство. Слично, интересовање за струку, које је примећујемо код деце, везано је за посао оца или мајке, јер се са њим дете могло упознати. Та интересовања се мењају кад омладина има могућност упознавања различитих струка.

Поред разлика између љубави и интересовања, о чему смо већ говорили, треба закључити (цит. А. Гурицка) да љубав према нечему постаје понекад основа за интересовање или његов саставни део. Тако нпр. неко, ко се веома интересује за технику, посебно воли цртеж, онај који се свестрано интересује за уметност, посебно воли да свира клавир и игра класичне игре

Учитељ инструктор, васпитач, требало би да зна вредност интересовања за стицањем знања, способности за општи развој личности деце и омладине.

Требало би да зна процес настанка љубави према нечему и интересовања, а пре свега, да разуме велику улогу васпитања и наставе што значи, пре свега, и своју улогу у томе у формирању тих разних особина прихолошке личности. Треба, такође, да зна путеве и начине буђења и развоја разноврсних интересовања омладине.

Међу разним интересовањима људи разликујемо неке типове нпр. интелектуална интересовања, спортска, ументичка, техничка и сл.

Најбоље могућности за буђење и формирање интересовања треба да има школа, јер скупља масу омладине и деце и поседује педагошки образоване наставнике.

Ипак, школске могућности свестраног развоја интересовања су доста ограничене због недостатка одговарајућих уређаја и специјалиста. У ствари, најбоље услове за интелектуални развој ђака и њихова интелектуална интересовања има школа. Школа, такође, развија спортска интересовања, Упознавање са разним спортским дисциплинама на часовима, пре пробе властите спортске способности на такмичењу између разреда или школа, основа су понекад јаких спортских интересовања. Многе школе поседују, такође, могућности буђења уметничких интересовања омладине путем стварања уметничких секција у школи. Најмање могућности постоје за развој техничких интересовања – говоримо о школи гимназијског типа. Уколико у буђењу интелектуалних, спортских, уметничких интересовања одлучујућу улогу играју способност и знање наставника за прави рад потребан је намештај једне, модерне школе - онда су за буђење техничких интересовања неопходне посебне радионице, алат, материјал и стручњака којих у већини школа нема /не говоримо о стручним техничким школама/. Због тога задатак формирања свих побуђених интересовања у школи и имају институције које се баве радом са омладином али ван школе, у слободно време омладине.

У формирању интересовања можемо разликовати три етапе:

1. Показивање занимљивог проблема детету, постављање занимљивих задатака,
2. Тај задатак или проблем, само неке појединости, објашњава наставник:
3. Рад детета на потпуном објашњењу проблема.

Треба приметити, да та самостална делатност детета или младића која води ка решењу проблема и задатка не може да траје сувише дуго. Посебно у почетном периоду његовог рада у оквиру интересовања, трагање за решавањем проблема, треба да има форму простог и позитивног завршеног дејства. Постепено, временом, задаци учвршћивања интересовања могу да се компликују и продужава време рада. |

Рекли смо већ, да је најважнији фактор буђења и развијања интересовања, стварање одговарајућих услова. Први од њих је представљање, усмеравање пажње на нешто интересантно на упознавање тог интересантног проблема. То захтева одговарајуће форме представљања проблема које би биле прилагођене старости и психичком развоју ученика - васпитаника. Чак и најтеже научно и техничко питање, ако је интересантно постављено може да пробуди код омладине потребну активност. У формирању интересовања обавезни су исти принципи као у настави онда принцип градације потешкоћа, система и свесног и активног учешћа ученика у процесу развијања интересовања и решавања задатака везаних за тај процес.

Важну улогу у буђењу интересовања могу одиграти разне приредбе пропагаторског типа - упознавање излети, синпозијуми, састанци са познатим уметницима, научницима, техничарима, спортистима. То су понекад основе трајних интересовања. Други значајан фактор је рад у разним секцијама у области појединих школских предмета у виду ваншколског рада, организованог у школи или разним институцијама, или спортским центрима. Обавезна је разноврсност и промена рада. Ако, нпр. дечак сувише дуго ради на једном моделу авиона, то почиње да бива досадно, његово

интересовање се умањује или сасвим нестаје - па нема говора о развоју техничких интересовања у области ваздухопловства. Исто као што буђење интересовања зависи од разноврсних радова, од промена метода и средстава педагошког утицаја и учвршћивање и продужавање интересовања у одређеној области зависи од разноврсности начина рада. Уколико је за побуду интересовања дат филм, организује излет, разговор, развој интересовања за науку, уметност, спорт или технику захтева сопствени рад ученика у радионици, лабораторији, башти, у спротском центру и сл. Због тога је основни метод формирања интересовања код омладине организовање конкретне делатности деце и омладине.

Контролна питања:

- ? *Ста називамо интересовањем?*
- *Каква је разлика између интересовања и љубави према неком проблему, задатку?*
- *Да ли постоји веза између интересовања и љубави и покушај да је објасниш?*
- *Какве етапе разликујемо у процесу формирања интересовања?*

9. Развијање интересовања за рад у ваздухопловству

Много од онога што смо рекли о формирању интересовања важи и за развијање интересовања за ваздухопловство и рад у тој области. Ипак треба напоменути, да је тешко формирати трајно интересовање за ваздухопловство, а посебно стварне љубави за рад у тој струци.

То је леп посао, који изазива дивљење многих људи, али истовремено је опасан и захтева велику одговорност. Једриличарство је први велики корак на путу за трајни рад у ваздухопловству. Једриличарство, као спорт, захтева, такође, поред интересовања и жељу за посвећивањем тој тешкој али привлачној грани спорта пуној позитивних особина - убеђење у сопствену снагу, издржљивост, осећај одговорности, а такође и одређених способности. Рад на обуци није нимало једноставан. Лакше је обогатити своје знање, бавити се спортом у природној средини на земљи и не излажући се непредвиђеним опасностима, него се одлучити на летење у ваздуху где је човек потпуно сам, где се користе одговарајући услови атмосфере и физички закони, ослањајући се на особине једранице и своју вештину владања њоме у простору. Постоји покушај масовног ангажовања омладине у једриличарству, а затим и за остале групе ваздухопловства, да би се касније могли изабрати појединци који су спремни и способни за рад у ваздухопловству. Осим тога, развој интересовања за рад у ваздухопловству среће се и са другим тешкоћама. То се дешава у школи где се, уствари нуди и развија интересовање омладине и где се ретко можемо сусрести са свесном и организованом васпитачком делатношћу која буди интересовање за ваздухопловство. У ствари, интересовање за ваздухопловство је у ваншколској делатности. На пример, читање књига о херосјству пилота, интересантна радио-емисија, шетња до аеродрома где ђак може да види суперсоничне авионе. Спољни подстицаји указују на нешто занимљиво у ваздухопловству чиме би се више вредело познати. Тек одговарајући услови стварају могућност да ће се ти осећаји питања и маште развијати у интересовање.

Испитивање формирања интересовања су показала, да оно има посебан карактер у раздобљу од 11-13 године живота тј. од V-VI разреда основне школе. У тим годинама деца почињу да се озбиљније интересују за неку изабрану специјалност, желе да упознају тајне природе, сликарства, радија, бродова, авиона, скијања и сл. У тим годинама она су спремна да све своје снаге уложе у тај рад, имају необично стрпљење и занос. Због тога и одговарајуће усмеравање тих заноса детета може допринети развоју интересовања са одлучним резултатима у одређеној области. Наравно, поред заноса, одлучујућу улогу у развоју интересовања игра самосталан рад детета у стицању знања из дате области као и вештина инструктора, који је кроз одговарајући избор форми и метода рада способан да развија то интересовање.

У формирању интересовања и љубави према ваздухопловству, као и уопште у формирању било каквих интересовања постоје 3 етапе:

Прва етапа се заснива на буђењу интересовања према ваздухопловству и раду пилота.

У ту сврху могу да послуже:

1. Разне акције пропагандног карактера као што су:

- a) радио - емисије,
- b) филмови о ваздухопловству
- c) ваздухопловне параде разних врста /једриличарске, падобранске, војне санитарне и сл.
- d) белетристика и популарно - научна литература.

2. Разне акције популаризационог типа у школи:

- a) предавања
- b) састанци са пилотима,
- c) читање књига
- d) излети на аеродрому, моделарске радионице и сл.

Ипак, сматрам да иницијативу трећа да преузму директно заинтересована лица, тј. аероклубови, центри за једриличарску обуку, војне станице и сл.

Другу етапу представља стварање услова за преображавање заноса и интересовања

У ту сврху се користи:

1. Образовање специјалистичких секција у школи из сопственог искуства, из позних година после ослобођења, памтим да су ученици који су били чланови секције којом сам руководило показали велику делатност у оквиру познавања тајни ваздухопловства. Посећивали су аероклуб, спортски аеродром, читали су ваздухопловне часописе, романе о пилотима, припремали представе за целу школу из области историје ваздухопловства, о славним пилотима, издавали свој лист, радили моделе и сл. Та омладина је показивала већ истински кристализовано интересовање за ваздухопловство.

2. Развијање занимљивих видова рада у васпитним и културним институцијама за омладину /Домови омладине и сл./. У те институције долази, у свом слободном времену, омладина која врло добро учи и чије је понашање без приговора.

Рад са таквом омладином је одређен и пружа много задовољства. Треба, ипак, уложити много снаге да омладина развије своје интересовање према ваздухопловству све док се не покаже жеља за трајном посвећивању једриличарству или некој другој грани ваздухопловства.

Трећа етапа представља даљи развој интересовања и учвршћивање у жељи за активним радом у ваздухопловству. То је етапа активног рада у аероклубовима и на разним курсевима. И сами инструктори за једриличарство виде у овој врсти рада низ проблема везаних за формирање спортског ваздухопловства.

Они указују на разлике у степену интересовања омладине која дође у аероклубове. Праву и најбољу групу чине почетници који, често имају већ учвршћено интересовање, или бар намере да раде у ваздухопловству, или такви, који још немају кристалисана интересовања. На ове младе треба обратити већу пажњу. Како неки тврде, већ први сусрет младих љубитеља једриличарског спорта са радницима аероклубова, има велики значај за формирање позитивног односа и лакшег процеса формирања интересовања према једриличарству.

Симпатичан и срдчан однос инструктора према кандидату за пилота, јасно и приступано упознавање са једриличарством упознавање са интересовањем омладине у форми занимљивог разговора стварају правилну и тражену атмосферу узајамног поверења и симпатије.

Следећи фактор формирања интересовања према ваздухопловству је одржавање успостављеног контакта са кандидатима путем предавања, сусрета са пилотима, седељки у аероклубу. Важан чинилац у развоју интересовања представља занимљиво и предавање које припремају кандидата за једриличарске вежбе. У свести будућег пилота треба да се формира слика будућег рада или да се пробуди жеља за што бржим почетком практичних вежби. То је стварање перспектива, које имају тако велики значај у буђењу активности човека. Други значајан чинилац је одговарајућа организација практичних вежби.

За почетнике прве веже су тачне, треба је онда прилагодити индивидуалним снагама и могућностима кандидата посебно треба пазити, да не бисмо поред своје воље фаворизовали способније ђаке и не стварали антагонизам у групи. У процесу обуке инструктор треба да задржи васпитачки став, тј. да регулише на све појаве позитивних особина, доброг рада, колегијалног става као и неправилног понашања, егоизма и сл.

Одговарајуће коришћење средстава за подстицање на похвале као и казне омогућава одржавање потребне дисциплине, а истовремено и срдчане атмосфере засноване на осећају праведности, у току рада у аероклубу требало би да се изврши извесна селекција кандидата за пилоте. Она мора да се изврши детаљно, посмарањем кандидата да би се утврдило да ли поседује потребну способност и таленат за летење. Интересовање за летење треба да се одвија на основу развијеног осећаја патриотизма, што се може постићи упознавањем будућих пилота с богатим традицијама и достигнућима ваздухопловства (ваздухопловства уопште, а спортског посебно).

Обука на курсу, у школи за једриличаре треба да буде наставак развоја интересовања према једриличарству и раду у ваздухопловству. Часови треба да буду разноврсни,

занимљиви, привлачни и изведени тако да омогућују, практично учешће свих чланова. Потребно је водити рачуна да ниједан ученик нема сувише велики дневни број летова. Исто тако, не треба дуго обављати један исти задатак, јер би то довело до смањеног интересовања, брзог замора ученика, деконцентрације пажње, сањивог расположења на старту, досаде...

Неки инструктори скрећу пажњу на обавезу аероклуба да се старају о пилотима који се враћају из једриличарских школа. Млади пилоти који су у једриличарској школи навикли на систематско летење, надају се даљој помоћи аероклуба. Међутим, сусрећу се са равнодушношћу, и тешкоћама у могућности летења. Често их користе само за помоћне послове на старту у организовању летења за перспективне. Схватљиво је онда што се млади пилоти III класе, не видећи могућност летења све ређе појављују на аеродрому и у аероклубу, док најзад не дигну руке од једриличарства.

Због тога су потребне примедбе искуство и неких инструктора, који говоре о неопходности брижљивог старања о младим једриличарима и таквом организовању рада у аероклубу да би сви пилоти, независно од тога у којој су класи имали могућност и шансе усавршавања, добијања медаља за успехе у једриличарству.

Контролна питања:

- *На чему се заснивају тешкоће у развијању интересовања за рад у ваздухопловству?*
- *Наброј и опиши етапе и средства у развоју интересовања према ваздухопловству.*
- *Упореди наведене примере са властитим искуством у раду као инструктор.*

III. ИЗ ПРОБЛЕМА ТЕОРИЈЕ НАСТАВЕ

1. Процес наставе

A. Појам процеса наставе

Под називом "процес" подразумева се изврстан развој ток догађаја, појава неких промена које су међусобно повезане. Процес наставе биће онда планирана делатност наставника и ученика. Задатак наставника у том процесу је рад којим постиже циљеве наставе, тј. да ученици стичу знање, способности, навике, да би развили таленат и стваралачке способности и прихватили одговарајући став према природи, друштву и култури.

У том процесу разматраћемо и одређен рад наставника с једне стране - тј. наставу, а с друге стране рад ученика - тј. учење.

Активност самосталност и темпо учења ученика зависиће у великој мери од рада учитеља. У процесу наставе наставник има главну улогу, јер руководи радом ученика и одговара за ефекат наставе. Да би се снашао у раду мора да поседује одговарајуће педагошке образовање. Настава је потпуно свестан процес. Њен ток и напредовање ученика зависи од способности и талента наставника, од тога да ли употребљава одговарајуће методе и средства.

Да би се боље разумео процес наставе, треба упознати његове научне основе и анализирати његов ток.

Б. Научне основе процеса наставе

Наставник, руководећи процесом упознавања стварности треба да је свестан на који начин човек стиче знање, какве су могућности научног познавања света. Другом речју, мора се упутити на правилну теорију познавања. Правци филозофије били су различити. Једни су упознавање света сматрали могућим само путем чулног познавања, други само умним радом, а неки су све заснивали на практичном раду. Уосталом, било је и оних који су негирали могућност познавања сличног рада. Међутим пракса треба да потврди истинитост постигнутих података. На тај начин пракса је од највећег значаја у процесу одраза стварности у нашем уму.

Да би се добро разумео ток процеса упознавања, морамо да објаснимо неке појаве. Анализатор је шири појам од појма чула.

Овај појам је дефинисао Павлов. Анализатор се састоји од три дела:

1. од окружног дела кога чини, нпр., око, ухо, кожа
2. од живаца који преносе подстицај из окружног дела у мозак.
3. од централног дела, који обухвата групу ћелија мождане коре.

Када на пример, наш анализатор прихвати неки одређени подстицај, ми добијемо утисак, нпр. "боје". "Утисак је најпростији психички процес, који постоји у нашем мозгу под утицајем материјалних подстицаја" и заснива се на одразу појединих црта предмета.

Међутим, запажањем, схватићемо психички процес, који се заснива на одразу предмета као целине. За време деловања на наше анализаторе материјалних подстицаја који су уствари процеси, говоримо о раду тзв. првог система сигнализације.

Уображењима ћемо назвати одраз предмета који се у нашој свести појављују када ти предмети не делују на наша чула. Она се заснивају на запажањима. Уображења су повезана са одговарајућим речима. Употребљавајући одређене речи активирамо /будимо за подстицај/ одговарајуће процесе уображавања.

Захваљујући запажањима упознајемо спољашне црте појединих ствари и процеса, а онда запажања чине први степен научног познавања.

Да би се схватиле и објасниле унутрашње узајамне везе и повезаност ствари и процеса, треба квантитет добијених запажања средити, прерадити у опште појмове и кроз њих прећи до општих мишљења и појмова. То неће учинити наша чула, то је задатак мишљења. Под утицајем тачне и дуге опсервације ствари и појава, човек почиње да схвата, да одређену групу ствари, појава, повезује нека заједничка црта, да нешто чини суштину ствари. Олуја настаје експлозијом електрицитета скупљеног у атмосфери, а кишу чине капљице водене паре.

И ето у нашем мозгу завршио се важан процес, прелаз од запажања до појма, од одраза, у нашој свести, спољашних црта олуја до испитивања њихових унутрашњих зависности.

У даљем току, процес мишљења води ка "успостављању система појмова и општих мишљења и открићу закона који усмеравају развој природе и друштва". Други степен познавања је способност мишљења коју човек поседује за разлику од других живих

бића у свету. Физиолошка основа за такво мишљења је тзв. други систем сигнализације.

Подстицаји за први систем сигнализације заједнички за људе и животиње, су реални предмети и појаве. Други систем сигнализације се заснива на речима. Реч објашњава извесне предмете и процесе и указује на њихово постојање и она је за нас "сигнал сигнала".

Дакле, речи обухватају посредно, прецизно знање о стварности. Речи су основа нашег мишљења и омогућавају нам стварање општих појмова о стварности.

Да бисмо се уверили да је наше мишљење тачно онда опште мишљење, појмове, законе треба проверити у пракси. Баш у томе и јесте огромна улога праксе. Практика је демаскирала много фалсификованих теорија. Показало се да је мишљење лажан, или не сасвим тачан начин, открило својства ствари и процеса њихове међусобне зависности. И ту је поље за праксу. Најважнији закључак теорије сазнања је неопходност узимања у обзир запажање, мишљења и праксе у процесу наставе.

Недостатак једног од тих фактора сазнања отежава ученицима стицање знања.

У вези с оним што је већ изнето, треба искористити разноврсне начине рада с учеником. Треба што више пружити могућности за "живо запажање чињеница на часовима коги се заснивају на личном експериментисању или опсервацији модела, слике, филмова. Иза речи ученика треба да се крије богати садржај стварности, који је ученик лично доживео на излетима, у току вршења експеримената и свих опсервација. Међутим, настава која се базира само на раду по уџбенику, постаје досадна и вербална и ангажује само памћење.

Заснивајући процес наставе на ова три фактора сазнања, ангажујемо у раду не само памћење ученика већ и његово мишљење и машту.

Други важан закључак је питање објективности сазнања. Ученик који, на основу операције, самостално долази до општег мишљења да, нпр., "ветар дува доле из хладне у топлу собу", или да вода под утицајем смрзавања повећава свој обим директно сазнаје стварност.

Ако међутим, о тим појавама чује од наставника или родитеља, или, пак, прочита у физици, тада посредно стиче знање.

Нема сумње да знање човека произилази из два извора: директног, заснованог на личном искуству, или посредног - које нам пружа други човек или књига. Више времена и напора захтева знање које смо постигли сопственим искуством. Тако знање развија таленат и способност сазнања И формирања мишљења о свету, живље је занимљивије и има значајнију улогу у процесу образовања.

Индијектно стечено знање, уствари, у многоме скраћује време које је потребно за учење и омогућава постизање ширег образовања уз мањи напор, али, ипак, ако је недовољно квалитетно, оно краће време остаје у памћењу. Оба начина сазнања, директно и индијектно, узајамно се преплићу и управо захваљујући томе, наше знање има јединствен карактер.

Ц. Анализа процеса наставе

Процес наставе тече разноврсно, у зависности од старости ученика, организације групе, од предмета и наставне материје. Ипак, могу се у њему разликовати особине карактеристичне свим предметима наставе.

Анализа тих момената омогућиће нам да схватимо суштину наставе и да постанемо

свесни средстава и дидактичких подухвата у школи или специјалистичкој обуци.

У процесу наставе разликујемо следеће моменте:

1. Ученицима указујемо на циљеве и задатке наставе
2. Представљамо им нову материју,
3. Управљамо процесима уопштавања,
4. Уцвршћујемо знање ученика,
5. Формирање навика и уобичајених покрета,
6. Повезивање теорије и праксе,
7. Контрола и оцена ефекта наставе, а у процесу учења самоконтролу.

1. Ученицима указујемо на циљеве и задатке наставе

Дешава се често, да ученици, иако уче, нису свесни какав је циљ тог рада, чак понекад и сумњају у корисност учења и стицања знања. Таква ситуација негативно утиче на резултате њиховог рада. Због тога је неопходно да ученици буду свесни циљева и задатака процеса у коме треба активно да учествују.

Да би приближили ученику циљеве, да би их учинили животним, треба их повезати реалним лаким задацима.

Они треба да произилазе из програма и буду у вези са ефектима наставе.

Наставник - инструктор треба добро да размисли на који начин може то да оствари тако да ученици буду свесни циљева и задатака наставе.

Један од начина ће бити, нпр. припремање модела, књига, часописа, научних помагала, заједно са ученицима и сл.

Други начин ће бити, нпр., организовање излета на једличарски аеродром, ако се предавања организују у граду. Филм, илустрације, статистичке графике, биће помоћна средства која ће, такође, омогућити остваривање циља. Исто тако могу бити занимљиви састанци с групом пилота који су већ завршили курс. На тај начин, можемо спровести неколико почетних часова.

Добро би било, ако поједине задатке предложи сами ученици, наравно, под контролом инструктора. То ће код ученика развити осећај одговорности за остваривање тих задатака. На тај начин, постићићемо код ученика тзв. "осећај перспективе", што олакшава и чини пријатнијим сваки напор. Перспектива постизања добрих ефеката у целој групи, контрола посматрање напредовања ствара од групе чврст колектив мобилише је за постизање све бољег начина обуке.

Да би осећај перспективе био реалнији, потребно је на одговарајући начин планирати рад заједно са целом групом. То ће приближити циљ остваривању задатака.

2. Обрађивање нове материје

У току изношења нове материје ученик упознаје и прихвата нове ствари и процесе. Да би изношење нове материје остварило своју улогу, треба:

- a) да се заснива на опсервацији, то значи на сазнање путем чула,
- b) да припреми ученике за уопштавање тј. прихватање појмова и стварање општих

мишљења.

Ученици упознају нове ствари, процесе појаве:

1. Директним сусретом са реалношћу нпр. гледајући нове предмете посматрањем процеса настанка појава, експериментисањем.
2. помоћу модела, слика, цртежа, мапа и сл.
3. Помоћу речи.

Користећи један од начина излагања нове материје, учитељ мора да скрене пажњу на разлику између запажања и опсервације.

Гледајући ствари запажамо што се боље види у првом маху. Међутим, опсервација дозвољава формирање мишљења које даје одговор на дати проблем. Да би до тога дошло, опсервација мора да испуњава следеће услове:

1. Мора да се базира на формирању емоција и воље ученика,
2. Други услов је управљање опсервацијом. Постављање неког проблема повећава пажњу и способност запажања ученика приморавајући га истовремено и на мисаони напор. Процес мишљења захтева одређено време, па је пожељно кад наставник дозвољава ученику да на миру размисли и припреми одговор, а посебно неке коначне опште закључке.

Осим запажања и слушања, у току опсервације значајни тренуци сазнања су додирно-покретни утисци. Прва два начина упознавања нових чињеница настају путем опсервације.

Изговорена реч је неопходна помоћ у припремању и руковођењу опсервацијом и у анализи ефекта. Међутим, у трећем начину излагања нове материје изговорене и штампане речи, се самостално јављају. Трећи начин упознавања нове материје врши се само помоћу говора и пименог излагања. Посебно важан значај у настави има усмено излагање нове материје. Да би била јасна и схватљива, мора да се надовезује на већ раније постигнутим уображењима, засниваним на визуелном поимању.

3. Управљање процесима уопштавања

Знање о свету, друштву, природи састављено је из система појмова и мишљења.

Појам је одраз општих и најсуштинскијих црта предмета и појава у нашој свести. Појмови имају разноврсни карактер у зависности од тога какву област стварности одржавају. Схватање и усвајање једног појма из дате области олакшава издвајање других појмова,

Формирање појмова је сложен и тежак процес, одвија се различито, зависно од старости ученика. Код млађих ученика појмови се стварају на основу сазнања о спољашњим својствима предмета, боја, облик, мирис и сл, и због тога преовлађују сликовити елементи сликовит начин мишљења. Код старијих ученика појмови постају јаснији, богатији, садржајнији и више научни.

У процесу формирања појмова разликујемо следеће етапе:

- a) асоцијације назива за одговарајуће појмове;
- b) формирање елементарних појава у процесу сазнања о спољашним особинама ствари и појава;

с) формирање научних појмова.

Прва етапа, која почиње у раном детињству, има карактер припремања за формирање појмова. Асоцијација назива и ствари одвија се на принципу сарадње I и II система сигнализације када дете, гледајући дати предмет или појаву, чује његов назив. Тада наступа реакција сигнализације, схватања /свесног схватања/ шта означава дата реч.

За познавање стварности ипак није довољно бити свестан тога шта означава дата реч, већ је потребно и тачно познавање општих особина познатих појмова. Опште особине могу бити спољашње особине као што су боја, звук, облик или суштинске особине које се јављају тек у испитивању веза или зависности између предмета или појава. Ученици утврђују истину у посматрању предмета, појава и појмова мисаоним опсервацијама. У то спадају:

- а) упоређење
- б) индикција - тј. пут од детаља до општег појма
- с) анализа /целина се раставља на делове
- д) синтеза /пут од појединачног ка општем

Познавање спољашњих особина предмета је основа стварања елементарних појава. Нпр. формирање појма "воћка" наступа сазнањем о врстама воћа помоћу поменутих мисаоних операција. Упоређивање разног воћа омогућава схватање његових суштинских, општих особина, као нпр. да је воће део биљке, да се развија од цвета, да се унутар воћа налази семе које служи за размножавање биљака...

Процес усвајања појмова одвија се на следећи начин:

1. Ученици састављају, упоређу дате ствари /појаве са другим стварима ради издвајања упоређивања
2. Тражењем сличних, заједничких особина, нпр, авиона /анализа/ испитивање особина које стварају разлике као нпр., различити облик, тип, као и између основних, суштински особина, нпр., разлика између једрилице и авиона /анализа
3. Одређивање датог појма на основу извршене анализе особина /синтеза/.
4. Употребљавање познатог појма у новим ситуацијама у циљу проверавања степена његовог схватања и усвајања.

Трећа етапа - тј. стварање појмова, процес формирања ових појмова обухвата исте моменте као и процес формирања елементарних појмова, али има мало другачији карактер. У састављању датих појава са другима, реч је о томе да би ученици схватили суштину ствари, тј. да би пошли од дате ствари или појаве према осталим. Научни појам, нпр. човека /појам суштине човека/ може се добити само на бази знања о човеку, познавајући све о животињама /а не кроз упоређивање спољашњих особина човека - раста, главе, руку и ногу с одговарајућим органима код животиња.

Анализа особина предмета и појава треба ученику да олакша разликовање само општих и суштинских својстава. Поред тога, њихов број треба да буде такав, како би ученик стекао јасан, изразит и схватљив појам.

Проверавање усвајања научног појма представља вештину њиховог примењивања у новим ситуацијама. Слична правила процеса упознавања примењују се у ситуацији кад ученици долазе до све општијег мишљења. Мишљење је изграђено на идеји појмова слично као што појмови одражавају реалност. Важну форму научних мишљења чине закони, правила науке.

4. Утврђивање стеченог знања

Процес наставе само онда испуни своју улогу, када ученици усвоје не само податке и знање, већ и кад се то знање утврди. Трајност постигнутог знања зависи од снаге процеса који се одвијају у можданој кори човека. Снага тих процеса је различита код различитих ученика, зависно од стеченог животног искуства и активности ученика у раду.

Несумњиво је, да утврђивање знања доприноси свест ученика и његов активан рад у току опсервација и усвајања новог градива. Знање ученика заснива се на временским везама. Да би се учврстила та временска веза, мора да буде понављана и учвршћивана јер ће се иначе угасити. У настави употребљавамо појачање речи. Ту улогу испуњавају наредбе које дајемо ученицима похвале или награде. Појачањем речи утврђује се систем већ стеченог знања, које постаје основа за прихватање нових података. Све што за ученика има емоционално значење, такође ће бити важно, нпр, кад се наставник ослони на његово интересовање. Веза речи и визуелних средстава игра, такође, велику улогу у утврђивању података, способности навика. Још већи значај има практичан рад за време часа у ваншколским активностима, чији је циљ стицање знања. Треће корисно ће бити то што се постигнуто знање може применити у свакодневном животу.

5. Изградња способност и навике

У процесу формирања вештине и навика разликујемо следеће фазе:

1. Прва од њих ће бити назив објашњење значења дате вештине. То олакшава ученицима усмеравање пажње и омогућава "развој механизма способности";
2. Друга фаза представља процес објашњавања ученицима правила којима се стиче дата вештина. Објашњење принципа рада треба да се врши још пре демонстрирања или у току прве демонстрације /нпр. принцип рада командне палице у једрилици/. Правило ће бити путоказ, који ће водити ученика ка разумевању смисла.
3. Следећа етапа представља демонстрирање - приказивање дате радње. Ту важну улогу врши усмеравање пажње ученика на демонстрацију, на поједине елементе. Код сложене радње приказивање треба да буде поновљено неколико пута. За време приказивања ученици се упознају са смислом правила и његовом практичном применом.
4. Одлучујућа етапа у формирању правилних вештина су прве пробе самосталног рада. Тај моменат је веома важан с обзиром на лакоћу уочавања грешака, које због недостатка контроле инструктора могу лако да се утврде. Да не би долазило до грешака, треба постепено навикавати ученика да савладава прво једно, а затим више правила.
5. Самосталне вежбе у примени већ постигнуте вештине, прелазе у навику. Прелаз вештине у навику захтева систематско, самостално и дуго везбање. Већ у току усвајања навике ученик прихвата рад, све правилније смањује неправилне или сувишне покрете. Ипак, и таква вештина захтева знатан напор свести. Тек добро аутоматизована навика не захтева учествовање свести и изводи се без икаквих потешкоћа. Треба пазити и на то, да вежбе буду интересантне, и разноврсне. Степен самосталности и повећања тешкоћа у тим вежбама, треба да се стално развија.

6. Повезивање теорије и праксе

Повезивање теорије и праксе је важан моменат у процесу наставе, јер у пракси човек

боље упознаје стварност. Практичан рад захтева подједнако активан рад анализатора а посебно анализатора покрета, као и умни напор, тј. рада другог система сигнализације. Пракса има троструку улогу:

- a) она је извор сазнања , извор теорије;
- b) врши функцију критеријума истинитости нашег теоријског уопштавања;
- c) служи реформирању стварности - то је најважнија и суштинска функција праксе.

Пракса првенствено наступа нпр. у форми експеримента када ученици практично раде да би нашли одговор на одређена питања.

Тражећи дат одговор ученици:

- врше одређене радње
- посматрају ток експеримената
- на основу посматрања утврђују неке промене које се појављују у току експеримената
- врше потребна мисаона посматрања
- под утицајем питања наставника формулишу опште мишљење које се може извести из експеримената

Захваљујући властитом активном раду којим руководи наставник, ученици упознају правилност одређених појава. Упознавањем са правилношћу ученик формира теорију која ће му убудуће и користити.

Пракса је ту основа запажања, уобраћења и уопштавања.

Упознавање стварности у процесу практичног рада одвија се под вештим руководством наставника или инструктора. У процесу наставе битан фактор је практичан рад који ученицима дозвољава да провере бар један део знања. На тај начин се формирају научни ставови ученика и схватање о практичном значају постигнутог знања.

И у том случају научни експеримент физички, биолошки пружа прилику за потврђивање правог, научног знања из оквира дате науке или за одбацивање нетачних података добијених путем посматрања, размишљања, лектире.

Трећа и најважнија функција практичног рада је реформисање стварности.

Готови и проверени подаци омогућавају предвиђање ефеката рада, тако да могу да се користе за уношење друштвених промена. Припрема за практичан рад. се разликује кад је реч о сазнању о природи или друштву. Настава природно-математичких наука пружа могућност увођења практичног рада као средства за реформирање стварности, служећи за:

- a) решавање животних задатака мада не директно практичних, на пример, употреба геометријске теорије Талеса за обрачунавање висине дрвета, фабрике и сл./
- b) директно дефинисање стварности агротехнички, конструкторски, моделарски радови.

Настава хуманистичких предмета захтева, поред излагања одређеног знања о друштву, пружање прилике за практичну примену знања у животу у циљу реформације друштвене стварности прво школске, а после и шире.

7. Контрола и оцена ефекта наставе

Контрола и оцена напредовања ученика представља финале у процесу наставе. Она игра одлучујућу улогу као последња, фаза наставе, али је потребно да се спроведе у току читаве наставе. Само у том случају можемо, на време и ефикасно, деловати на унапређење и исправљање недостатака знања ученика.

О ефектима наставе можемо говорити у ширем и ужем смислу.

У ужем смислу, ефекти наставе засниваће се на томе, да ученици стекну потребно знање, способности и навике.

У ширем смислу, тај процес обухвата веће промене које се јављају код ученика под утицајем наставе, то значи, осим знања и способности, такође и развој талента, интересовања, формирања мишљења о свету и карактера. Ово схватање је праведније, јер показује и развој личности васпитаника, што је од већег значаја од усвајања одређеног знања.

У школској пракси више се узима у обзир само усвајање знања. То је релативно лако проверити.

Контрола и оцена ученика је повезана с објашњењем циљева и задатака рада у школи. Дobar наставник објашњава ученицима, на који начин треба да усвајају материју и како да врше самоконтролу. Ученици треба да знају да оцене степен напретка, да буду свесни свога стеченог знања као и оног што још нису савладали. Контрола рада ученика треба да буде средство за повећање нивоа знања, способности и навика. Систематска контрола треба, не само да обелодани недостатке, већ да их одстрани. Рад на њиховом уклањању може да буде индивидуалан /ученик сам допуњава знање/, или групног карактера /у виду организовања помоћи слабијим ученицима од колектива, групе, разреда/. На тај начин ученици се вежбају у самоконтроли, уче да критички приђу свом раду, осећају се одговорним за ефекте властитог рада.

Оцена ефекта наставе захтева велико педагошко искуство. Оно треба да потиче из систематске контроле рада ученика. Тада оцена има педагошку вредност, јер је максимално објективна, права према убеђењу наставника и ученика и у складу са друштвеним захтевима.

Контролна питања:

- *Који су основи научног процеса наставе?*
- *Какву улогу врши наставник у процесу наставе?*
- *Објаснити појам процеса наставе.*
- *Набројати и описати поједине фазе процеса наставе.*
- *Какав је ток и на чему се заснива формирање појмова ученика за време часа?*
- *Објаснити улогу примене мишљења и праксе у настави.*

2. Принципи наставе

Принципи су општа упутства за животно реализовање циљева наставе.

Принципи наставе су закључак општих правила процеса наставе и представљају водећи фактор у поступању и понашању наставника.

И поред тога што број дидактичких принципа није сталан и непроменљив, данас разликујемо пет основних принципа наставе:

1. принцип визуелности
2. принцип свесног и активног учешћа ученика у процесу наставе-,
3. принцип систематичности,
4. принцип дуготрајности знања ученика
5. принцип приступачности наставе

1. Принцип визуелности је најпопуларнији од признатих принципа дидактике. Формулисао га је и увео у праксу, у XV веку, Јан Амос Коменски, а усавршио Хенри Песталоци.

Под називом визуелност, подразумева се директно упознавање ствари, појава, процеса путем тзв. "живог запажања«. -Принцип визуелности захтева, да се целокупна настава ослања на упознавање саме стварности, што значи на упознавање конкретних ствари, појава, процеса и односа или бар њихових сликовитих демонстрација. Са гледишта павловске физиологије под појмом принципа визуелности подразумева се сарадња у процесу наставе двају система сигнализације /првог и другог/. Ученик, слушајући одређене речи /то значи факторе II система сигнализације/, треба да има асоцијације на одговарајуће ствари /то значи на факторе I система сигнализације/. У случају недостатка сарадње система сигнализације, то значи ако ученик упознаје само речи које подржавају одговарајуће ствари, појаве и сл. ради се о тзв, "вербализму". Принцип визуелности тј. принцип директног упознавања стварности заснива се на особинама ствари и речи. У процесу наставе реализујемо га посматрањем ођређених ствари и појава.

Добар инструктор треба да још пре опсервације дате појаве поставља питања која се односе на решавање неког проблема, на пример, на који начин се одржава равнотежа? Тада опсервација води запажању извесних особина дате ствари или појаве. Захваљујући томе са запажањима су повезана извесна размишљања. што већи број чула учествује у посматрању предмета, тим запажања су тачнија, а идући даље размишљања су реалнија. Велики значај има изграђивање што више ставова у фази посматрања. Опсервација повезана са мишљењем води ка формирању нових појмова у уму ученика. Подстиче га на размишљање. Ако не можемо ученику пружити могућност директног посматрања неког предмета или појаве, користимо друга средства као нпр. моделе, илустрације и сл. упознавање стварности путем асоцијације ствари и речи, јер је један пример визуелности. Друго, проширена форма заснива се на асоцијацији речи.

Рад се појављује у виду:

1. Експеримента за време часа или код куће,
2. Стварања корисних предмета,
3. Учешћа у произвођачком раду,

Вредност шире форме визуелности је велика захваљујући томе, што најбоље упознајемо оно шта сами урадимо. У проширеној форми велику улогу игра помоћ науке, јер се на тај начин ученик среће са стварношћу.

У зависности од свог карактера можемо их поделити у неколико група:

1. Примери у првобитној средини нпр. дрвеће у парку, шуми, машине у фабрици једрилице у хангару, или на аеродрому и сл. Визуелност тог типа дозвољава потпуно схватање веза и зависности какве постоје између предмета и средине.

2. Природни примерци у вештачкој средини нпр. изложба машина, биолошки музеј и сл.

3. Препарирани примерци

- a) суви - нпр. биљке
- b) мола - нпр. животиње конзервиране у екстратима
- c) микроскопски препарати - препарирани делови биљке и животињ под стаклом

4. Модели - су наставна средства, која представљају стварност индиректно нпр. модел једрилице, модели појединих делова авиона и сл.

5. Апарати за експерименте који се користе у настави физике, хемије, биологије и служе за реконструкцију одговарајућих природних појава /магнетофон, грамофон и радио/.

6. Сlike

- a) штампане слике
- b) дијапозитиви - слајдови
- c) епископи - илустрација из књига, разгледница непровидних слика
- d) филм - је модерно техничко средство које дозвољава реконструкцију стварности у покрету и развоју. Филм је одлично визуелно средство, којим је могуће успорити развој радње, ако се сувише брзо одвија.

7. Договорна средства - која представљају /на уопштен начин/ стварност уз помоћ одговарајућих знакова. То су мапе, шеме, дијаграми и сл.

2. Принцип свесног активног учешћа ученика у процесу наставе заснива се на:

1. Свести ученика у односу на циљеве науке
2. Активном личном учешћу у стицању знања. То значи тзв. "унутрашњој активности"
3. Сарадњи у контроли постигнутих ефеката.

Велики значај у реализовању тог принципа има стварање жеље да се нешто научи. Од велике помоћи биће такође и свест ученика о најефикаснијим методима и средствима учења условима који доприносе ефикасном раду. Вежбама, предавањима, предложеним у интересантној форми, ствара се тзв. "унутрашња активност". Свесно усвајање знања наступа онда кад се ученици, на основу детаљног чулног сазнања и пажљивог посматрања оспособе за формирање одговарајућих уопштавања нпр. дете види муњу и чује гром, али тек на основу постигнутог знања и размишљања доћи ће до сазнања о разлозима и суштини тих појава и њихове крајње везе. Ученици морају самостално да мисле под контролом наставника. Уџбеници такође, пружају потребну помоћ. Свесна активност заснива се, такође, на доживљавању знања, јер на тај начин он осећа задовољство због постигнутог успеха и даље развија интересовање. Истовремено, тако се формирају воља, карактер и понашање. Тај принцип захтева од

ученика свестран однос према настави. Систематска и изразито одређена контрола инструктора-педагога, треба да развије самоконтролу ученика и буде повезана са проверавањем постављених задатака.

Увежбавање самоконтроле је веома важно с обзиром на безбедност и напредовање у пилотажи. Од великог су значаја разговори о летењу одмах по обављеном лету, да би ученик могао да схвати на какве је тешкоће наилазио и да би анализирао разлоге и поставио закључке за убудуће.

3. Принцип систематичности има за циљ потпуно знање из дате области науке, спречавање недостатака у садржају наставе. Ученици треба тако да уче, да се ново знање примењује на већ одређеном материјалу и да опет постане основа за савлађивање новог градива.

То се тиче такође и способности која треба да буде основа компликованијег савладавања материје, нпр. сви покрети за старт су основа првих летова.

Овај принцип узимају у обзир сви програми наставе и треба да га сваки наставник реализује. Принцип систематичности захтева:

1. Пут од чињенице до уопштавања
2. Логичан ток разумевања и доказивања
3. Прилагођавање тока упознавања ствари и појава специфичних особина предмета. У току обуке тај принцип захтева ритмику у раду и тачност у испуњавању обавеза. Недостатак систематичности у појединим вежбама појављује се у вишку неких делова предавања, губљењу времена на оно што нема везе са лекцијом. Слаба фреквенција и запуштање часова, слабо припремање подједнако инструктора као и ученика доводи до недостатака у знању и даље смањује општи ниво знања ученика, негативно утиче на вољу, карактер и интересовање.

4. Принцип дуготрајности знања ученика захтева од наставника примену таквих метода и средстава, захваљујући којима ће знање и способност ученика постати:

- a) трајнији
- b) тачнији
- c) кориснији

Одлучујући значај за утврђивање градива има понављање. Оно се не може вршити по истом редоследу којим се стицало знање. Треба да се мења редослед и поправља слабо знање. Трајном усвајању знања служи, такође, систематизација и класификација одређене материје, јер јасан и логичан ред знања олакшава трајно памћење. Одличан начин да се знање учини трајним, је практичан рад у коме ученици желе да примене постигнуто знање стичући, на тај начин, способност и навике. Посебни значај оваквог рада је у једриличарској обуци, где вештина служи пре свега, практичном раду. Најзад, важну улогу у утврђивању пређеног градива играју контрола и оцена ефекта обуке. Контрола која је организована на одговарајући начин и активан рад целог колектива ученика је важан фактор у формирању мотива учења, подстицаја за трајно усвајање знања. Најбољи тест за контролу постигнутих вештина и навика су добијене оцене у обуци и рекорди на такмичењу. Учвршћивање градива из теоријских предмета врши се у свакој прилици, а осим тога, одређују се и посебни часови за упознавање.

5. Принцип приступачности у настави захтева прилагођавање наставног градива узрасту ученика. Посебно, оквир и квалитет градива треба да буду на нивоу умног развоја. С тим у вези је и неопходност да се инструктор оријентише на квантитет запажања, уображења и појмова ученика у вези с датом темом на свесно прихватање

најбитнијих појмова.

Принцип приступачности захтева одговарајући избор метода и дидактичких средстава, од којих су најважнији:

- 1.Интересовање омладине за материјал наставе,
- 2.Сликовито представљање нове материје /дужност предавача/
- 3.Систематски рад на утврђивању градива повезан са контролом и оценом знања ученика.

Принцип приступачности заснива се на посебном повећању захтева, због чега се и назива принципом постепеног повећавања потешкоћа. Постепено повећавање потешкоћа у настави заснива се на прелазу:

- a) ближег ка даљем појму,
- b) од лакшег ка тежем,
- c) од познатог ка непознатом.

Принцип последњег повећавања потешкоћа јавља се већ у самој подели материје на разреде /III, II, I/ у постепеном прелазу у настави од лакших елемената до тежих, све до акробација. На пример, дозвола за једриличарски лет претходно захтева, у смислу принципа повећавања потешкоћа, вешто извођење заокрета - прво се уведе све тежи задаци на лакој терену, затим се дају компликованији задаци са избором тежег терена, где сам терен захтева и упућује заокрете на одговарајућем месту. Принцип приступачности захтева, такође, да се узму у обзир и индивидуалне разлике међу ученицима. Не мисли сваки ученик истом брзином и не прихвата нова знања што у великој мери зависи од талента и интересовања. Оно што је лако за једног, може да буде тешко за другог. Принцип приступачности захтева, онда, одговарајући избор метода у зависности од индивидуалних особина и способности ученика. Истина је, да је лакше радити са талентованијим учеником, али је често боље више времена посветити ономе који је мање талентован али показује велико интересовање и љубав према једриличарству, јер може да се деси и то, да се преданим радом дође до одличних резултата. Због тога је важно, да инструктор брине о свим ученицима и спретно проналази њихове праве вредности. То је посебно важно због тога што постоји опасност "прекида" интересовања због сувише великих захтева, сувише тешких задатака, који нису прилагођени могућностима ученика.

Контролна питања:

- *Наброј опште принципе наставе?*
- *Чему служи коришћење појединих принципа наставе?*

3.Методи наставе

Метод - реч грчког порекла /гр. метходос/ значи пут, начин.

Под појмом метод наставе подразумева се одређен начин учења ученика./одређен начин рада наставника с ученицима/ ради:

- 1.Савладавања знања и вештине његове примене у пракси,
- 2.Развијање талента и умних интересовања.

Сваки метод обухвата слику рада наставника /инструктора/ и ученика, као и одређена средства којима се служи наставник да би постигао планирани ефекат. У средства наставе убрајамо: опрему школе /институције, центре/, научна помагала, уџбенике,

књиге и сл.

Разликујемо три групе метода наставе:

1. Метод речи,
2. Метод визуелне /стварне/ наставе,
3. Практичан метод.

1. Метод речи /историјски најстарије/ базира на томе да наставник даје готово знање, углавном уз помоћ изговорених или написаних речи, а ученици то знање прихватају. Метод ове врсте, формиран пре свега, углавном у средњовековној школи, трајали су кроз векове и још данас су веома популарни и поред одличних и модернијих метода наставе.

У методе засноване на речима убрајамо:

а) метод популарног предавања дискусије, б) метод описа, прича предавања, ц) метод рада помоћу књига.

Популарно предавање је разговор наставника с ученицима који се од обичног разговора разликује по томе што наставник има све одговоре на питања која поставља, док у обичном разговору ти одговори му нису познати.

Популарно предавање треба да буде слично животу, природном разговору, у којем се наставник налази на истом степену тј. не само да поставља питања већ и одговара на питања ученика. Осим тога треба пазити да се у разговору са ученицима остане на одреденој теми која треба да се обради у датом времену, а истовремено рећи све на дату тему. Ту захтева велику вештину наставника, дисциплину и систематичност у раду. Метод популарног предавања има троструку употребу у настави:

- а) може да служи за припрему ученика за рад то ће бити уводно популарно предавање.
- б) може да служи стицању новог знања
- с) може да има за циљ утврђивање материје.

Правилан ток популарног предавања и потпуно искоришћавање вредности које формирају учениково мишљење, могуће је онда, када су питања наставника инструктора:

- а) јасна и схватљива,
- б) формирајућег карактера тј таква да приморавају ученике да мисле, проналазе везе и зависности између фактора, изводе уопштавања /то не могу да буду питања која захтевају само потврђивање или негирање - "да" и "не", или питања која сугеришу одговор,
- с) упућена не појединим ученицима, већ целом колективу, да би сви били подстакнути на размишљање,

Други услов доброг популарног предавања је брига за исправност /узимајући у обзир и науку и стилистику/ и потпуност одговора ученика. Одговори ученика треба да буду правилни, изражени књижевним језиком, и исцрпни. Код популарног предавања ученицима треба оставити мало времена за припрему одговора и олакшати им процес мишљења постављањем помоћних питања, а грешке одмах исправљати. У извесном смислу вишу форму популарног предавања представља метод дискусије. Он захтева бољу менторску припрему за сваку тему, већу самосталност у постављању проблема, вештину јасног изражавања свог мишљења.

Овај метод уводи у рад са старијом омладином и одраслим људима.

Опис - представља најједноставнију форму ближег упознавања ученика с непознатим особама, стварима, крајолицима, историјским догађајима, појмовима и променама у природи« Врло често га употребљавамо у настави, претежно онда, кад не можемо организовати приказивање, мада опис може да прати приказивање предмета или њиховог пластичног дела. Опис треба да буде јасан и схватљив, разнолик и жив, треба снажно да допире до ученика, подстиче његову машту. У опису, поред конкретизације, важну улогу има правилан избор речи, добра дикција, емоционалан однос према представљеном садржају.

Прича је заснована на представљању одређене теме на жив и разнолик начин, који базира на акцији која се временом развија. Причање о току неке битке, географским испитивањима, спортској утакмици, о животу хероја и сл. олакшава памћење чињеница које чине акцију приче. У причи се често појављује опис. Треба да нагласимо, и то да и наставник и ученик морају да дају опис и објашњења.

Предавање - је пружање знања на систематски и логичан начин, који од ученика захтева усредсређење пажње и развијено мишљење. Изношење материје у форми предавања захтева од ученика извесну умну зрелост, због чега се овим начином служимо тек у вишим разредима средње школе или у групама старије омладине и одраслих људи.

У предавање можемо унети и елементе приче. Треба се такође потрудити да се повеже садржај предавања са животом. Предавање треба да има јасну и логичну концепцију и систематски представљен садржај, језик треба да буде коректан. Ради лакшег праћења предавања добро је изнети на почетку његов план. Ова метод указује ученицима потребу за прављење бележака. У почетку је потребно говорити спорије да би ученици све забележили, али касније их треба привићи да врше избор из изнесене материје оних питања која су битнија од ширих објашњења.

Коришћење књиге - Ученици могу да стичу знање не само на основу опсервације и путем живе речи, већ и коришћењем уџбеника, лектире, популарно-научне литературе, часописа. Штампана реч пружа могућност за стицање новог знања, а истовремено омогућава утврђивање проширивање и продубљивање већ постигнутог знања.. Рад с књигом навикава ученика да савлађује технику самоодобравања, што има велико значење за њихов актуелан рад у школи, на курсу а исто тако и у каснијем периоду живота.

Постоје различити методи самосталног рада ученика помоћу књиге. Један од њих је учење из уџбеника да би се постигло и утврдило знање. Онда је неопходно научити ученика да се служи уџбеником. Требало би ученику препоручити следећу технику рада с уџбеником:

- a) прочитати читав текст
- b) анализирати текст у мислима, издвајањем најважнијих питања или чак и састављањем плана,
- c) објашњавати несхватљиве речи или реченице помоћу речника или енциклопедије
- d) проверавање података у допунској литератури, на мапи
- e) састављање статистике, цртежа и сл. /у зависности од садржаја покушај да се преприча садржај лектире властитим речима.

Тако организован рад с књигом увежбава логично памћење материјала, које је много чвршће од механичког памћења.

Други начин самосталног рада с књигом припрема бележака. Белешке могу да имају карактер плана издвајање из целине текста логички документованих делова, теза бележење главних мисли аутора, или концепта излагања садржаја.

Други начин рада с књигом је коришћење допунске литературе. Тај начин захтева знатно више самосталности, оријентације на књиге и часописа који могу да помогну ученику у учвршћивању знања постигнутог на часовима, захтева вешто коришћења књиге и часописа. Коришћење лектире је утолико вредније, уколико се ученици односе више критички, боље знају да разликују супротна становишта разних аутора у вези с датим проблемима и уколико чешће износе, своје примедбе и запажања у друштву колега формирајући тиме своја лична мишљења.

2. Поред ових метода, у XIX веку дорађени су и примењени у пракси нови методи наставе који се заснивају на томе, да ученици не упознају туђа запажања и сведочења о стварима али самостално упознају конкретне ствари.

Ове методе називамо визуелним или конкретним. Разликују се од говорних по систему рада наставника и ученика. Задатак наставника /инструктора састоји се у скупљању одговарајућег експерименталног материјала, да би се њиме заинтересовао ученик, а затим да сумира и учвршћује закључке опсервације.

Задатак ученика је да путем опсервације стекне одређено знање и да то запамти.

Приказивање - /тј. демонстрација предмета, дејства, процеса, у току наставе има двоструку улогу:

- а) улогу метода наставе, ако му је посвећен већи део часа и ако је основа постизања одређеног знања;
- б) функцију методске делатности, ако служи као инструкција за предавање или приче, олакшавајући схватање пруженог садржаја. Значај приказивања је у томе, што омогућава сарадњу два система сигнализације - дозвољава да се карактерише ток и закључци опсервације путем речи. Поред тога, у процесу опсервације главну улогу имају сличне ствари и појаве, које се одржавају у свести, а речи врше помоћну функцију.

Постоје различите врсте приказивања. Уколико је могуће, требало би да се приказивање врши у природној појави и природној средини. Кад недостају природни предмети, служимо се моделима, макетама, сликама, цртежима, фотографијама, мапама.

Од слика посебно групе представљају слајдови и филм. Филм има посебно велику дидактичку вредност, јер дозвољава реконструисање покрета, представља процес у целини приказивање појава недоступних у директној опсервацији.

Филм може бити приказан:

- а) пре нове материје када служи постизању извесног броја уображења везаних за тему часа,
- б) у току предавања новог знања,
- с) у циљу утврђивања одређеног материјала.

Наставник, инструктор треба претходно да прегледа филм да би могао да одлучи на које елементе треба касније скренути пажњу ученика на начин на који ће се користити

филм у току часа у ком делу и какав је циљ.

Другу врсту представља демонстрација у току експеримената.

Ако извођење експеримената није могуће за све ученике у недостатку одговарајућег броја инструмената, хемикалија, наставник сам демонстрира експеримент пред групом ученика. Такво приказивање може да буде важан метод наставе уколико су на основу запажених појава, ученици у стању да пронађу разлоге и самостално долазе до одговарајућих закључака.

Код приказивања предмета, слика, мапа, таблица, експеримената наставник треба:

- a) тако да организује опсервацију, да сви ученици могу детаљно да се упознају са приказаним предметом или појавом,
- b) да омогући ученицима запажање предмета путем чула да има одговарајући број експеримента да ученици могу не само да погледају, већ и да га додиром провере врсту материјала, тежину, величину и сл.,
- c) вешто води опсервацију експеримента, да би најважније чиниоце и особине предмета имале највећи утицај на ученике,
- d) тако да користи приказивање да опсервација омогућава ученицима да упознају ствари и појаве у свом раду и развоју.

3. Трећа група метода наставе развијала се пред крај XIX века, углавном захваљујући раду и теоријским радовима Ј. Девеу'а. Она се заснива на организовању практичног рада ученика и има за циљ стицање знања и развијање њихових талената и заинтересованости. Код оваквих метода наставник треба да планира руководи радом, а ученик да реализује одређене практичне задатке ради стицања знања и практичног искуства.

У практичне методе знања спадају:

- a) лабораторијски метод /метод рада у лабораторији/
- b) метод практичних часова.
- c)

Лабораторијском методом се користимо у вишим разредима, у настави таквих предмета као што су биологија, физика, хемија и друге. Тај метод се заснива на експерименту тј. на стварању вештачких услова ради изазивања неке појаве да би испитали њене услове, ток и ефекте. За то су потребни специјални инструменти, алат и материјал. Да би обезбедио правилан ток експеримента, наставник мора, прво, сам да изврши пробу и детаљно припреми ученике за вежбе. Дат експеримент врше поједини ученици или група ученика. У групном експерименту важна је подела функције и активан рад свих ученика, јер је то корисније него пасивно посматрање. Наставник руководи радом ученика, даје тачна упутства, наводи ученике на тачне закључке. Ученици раде по добијеној инструкцији, посматрају ток изазваних појава и бележе резултате. У случају несигурности у односу на резултате и закључке замоле наставника за објашњење. После завршног експеримента сумирају се резултати експеримента.

Поред метода рада у лабораторији у настави неких предмета /физике, хемије, метеорологије/ служимо се дужим посматрањем одређених појава или симптома живота. Ова посматрања се разликују од експеримената по томе, што се обављају у природним условима и могу се односити на атмосферске промене крајолика, развој биљака и животиња и сл. Такве опсервације допуњене систематским бележењем запажања имају велику дидактичну и васпитну вредност, јер утичу на развој мишљења, на формирање научног мишљења о свету, на увежбавање самосталности и понашања.

Коришћење метода експеримената у лабораторији и систематског посматрања могуће је у школама и центрима који поседују одговарајуће уређаје и друге услове.

Метод практичних часова је извршавање разноврсних практичних задатака у циљу стицања знања и способности. Ученици раде под контролом наставника. Код овог метода знање се углавном користи за решавање практичних проблема, за развијање вештина. У зависности од предмета наставе, практични часови могу да буду разноврсног карактера. Могу то да буду, између осталог, писмени, или редакцијски радови, часови цртања, моделирања, оправки уређаја и сл. У разним практичним радовима ученици треба да постепено вежбају самостално: а) планирање рада, б) извршење рада, ц) контролу завршног рада.

За планирање рада треба припремити ученика. Треба га научити одговарајућој организацији рада, тј. планирању прикупљања материјала за рад, плана рада, времену извршења, начину контроле рада. У току извршавања рада ученик мора да буде свестан циља тог рада, и мора да има у виду да он мора да одговара своме циљу. Честе конфронтације тока рада с планом и циљем извежбава ученика у консеквенцији рада и упорности на путу за циљ. У случају великог недостатка знања и искуства ученици се не оријентишу на услове у којима је могуће обавити задатак, а не могу ни да одаберу одговарајућа средства. Наставник инструктор мора својим знањем, инспирацијом и вештином да помогне у решавању тих проблема.

Контрола извршеног рада треба да се врши уз активно учешће ученика, јер га мобилизује за још интензивнији рад и самосталност. Наставник мора да развија самоконтролу ученика.

Контролна питања:

- *Шта називамо методом наставе?*
- *Какве групе метода постоје?*
- *Наведи опште карактеристике групе, наброј и опиши поједине методе наставе.*

IV. УЛОГА ИНСТРУКТОРА -ВАСПИТАЧА У ПРОЦЕСУ НАСТАВЕ И ВАСПИТАЊА

1. Ауторитет инструктора — васпитача

Инструктор има водећу улогу у процесу наставе јер одабира садржај, методе и средства наставе и организује рад ученика - тј. учење.

Успех акције обуке и васпитања се као што знамо не може раздвојити настава обуке, од васпитавања зависи, пре свега, од тога какву личну вредност представља инструктор васпитач.

Већ у XVIII веку Гжегош Пирамовић /један од оснивача закона Комисије Националне Едукације/ окарактерисао наставника: да он треба да буде такав "да врлине његовог разума и срца утичу на разум и срце ђака". То је чврсто повезано с питањем ауторитета.

Реч ауторитет /латинског порекла/ означава - значај, поштовање, или особу која их

ужива.

Шта представља ауторитет инструктора - васпитача?

Прво - веће знање и стручна вештина у оквиру датог предмета, одлучно савладане вештине у којима увежбава ученике /улога личног примера/.

Друго - вештина, правилног, што бољег пружања знања ученицима, вештина и спретност. То захтева "наоружање" и одговарајуће принципе, методе и средства дидактичког поступања. Поседовање великог знања, савршено савладавање технике лета није довољно да човек постане добар наставник једриличарства.

Треба знати "продати" своје знање и способност. Поред основног знања из оквира педагогије која даје само општа упутства потребно је имати знање које се односи на ефикасну наставу у својој специјалности, знање из оквира методске једриличарске наставе, обуке и вештину прилагођавања одређених метода обуке, за групу коју треба вежбати и за индивидуалне могућности ученика. То захтева дубље знање из оквира психологије, вештину проверавања психичких особина ученика и одабирања одговарајућих метода наставе и васпитања. Инструктор увек мора самостално да подстиче своје педагошко искуство. Своје опште знање из педагогије, психологије, струке, мора да преобрази у сопствени систем рада и да настоји да стално усавршава тај систем тако да то не постане рутински рад.

Треће - ауторитет инструктора зависи од успостављања правилног васпитачког односа између њега и ученика који би требало да буде заснован на узајамном разумевању, симпатији, поверењу, добронамерности и пријатељству. Инструктор треба да буде срдчан у односу према ученицима али истовремено мора да поставља захтеве. Велики захтеви од ученика су израз поштовања упућено ученицима од инструктора, али нису уједначени са степеном њиховог васпитања и културе.

При стављању захтева треба памтити да њих треба прилагодити могућностима ученика. Тада консеквентна контрола тих задатака има карактер добронамерне помоћи старијег, искуснијег пилота, а не контроле безобзирног инструктора-старешине.

Четврто - важан фактор ауторитета чине општа интересовања и културни ниво инструктора. Инструктор једриличарства, исто као сваки стручни наставник, не може да се ограничи само на своју специјалност и да не види ништа друго осим једрилица.

Треба имати у виду да је интересовање омладине још у фази кристализације и да се у више случајева карактерише разноврсношћу. Близак контакт с учеником кроз дужи период времена, ствара ситуације у којима инструктор може да упозна и ова друга интересовања ученика, а осим тога, често је неопходно да заузме свој властити став према неком проблему који поставља ученик.

Неопходно је, онда, стално проширивање општег образовања, стално праћење развоја технике, науке, оријентација према актуелним политичким догађајима, проблемима из културе, спорта и других области.

Пето - знамо да, инструктор, не само предаје већ и васпитава омладину, због чега његов ауторитет мора да има висок морални ниво. Није дозвољено уопште, да се од ученика захтева понашање и морални поступци које наставник-васпитач није у стању сам да покаже.

Инструктор једриличарства је у већој мери него обичан наставник изложен посматрању ученика. Читав процес обуке се заснива на посматрању рада инструктора. Као у сваком другом послу тако се и у оквиру једриличарства показују особине човека. Те црте омладина брзо примећује и често и неприметно су прихваћене од ученика. Познавајући улогу примера као метода васпитања инструктор треба да брине о томе да свесно утиче на своје ученике понашањем, поступцима и ставом. Наравно, нема идеалног човека, али треба бити свестан своје несавршености не пропагирати духовне моралне максиме ако речи нису у складу са чињеницама. Инструктор, који захтева од

ученика дисциплину, а сам често касни на вежбе или лоше извршава одређене задатке, сигурно се неће тешити ауторитетом који има код својих ученика.

Укоренило се мишљење, да је ауторитет наставника, инструктора, васпитача ствар педагошког талента. За неког, који стално има успех у педагошком раду, обично се каже да је "рођен за педагога". И нема сумње да су неки људи више талентовани да врше функцију инструктора, наставника него што су други. Али то се тиче сваке људске делатности.

Али опет таленат или мајсторство није урођена, наслеђена ствар, већ нешто што се развија и формира на основу урођених предиспозиција путем одговарајуће састављених спољашних услова, образовања и сопственим радом. По мишљењу

С.Шумана - питање педагошког талента спроводи се до питања личности наставника - васпитача. Талентован, одличан педагог може да буде само тај који има одговарајуће богату личност, која се даје употребити у области васпитања. Поред тога људи са веома различитих личности могу постићи тај исти ефекат рада, а тајна педагошког талента је у томе, да ли у датој индивидуалној структури своје личности пронаћи свој сопствени ефикасан стил васпитања.

Шесто - важна ствар за ауторитет је консеквенција у понашању. Изразито постављање задатака пред учеником или групом, изразито постављање својих захтева, а затим тачно придржавање тих правила гарантује постигнуће циља обуке. Васпитачко значење консекветног става инструктора лежи у томе, да ученици с временом имају поштовање за наредбе инструктора, цене га као човека који зна шта хоће.

Седмо - други важан фактор ауторитета инструктора је праведност у оцени резултата обуке, као и понашање ученика. Само тада, када ће ученици имати осећај, да је њихов напор примећиван и праведно оцењен, радо ће прихватити примедбе инструктора, радо ће слушати његова наређења, а самим тим усавршаваће своје вештине и спретности и формираће своју личност.

Контролна питања:

Шта треба подразумевати под ауторитетом?

Од чега се састоји ауторитет инструктора - васпитача?

2.Инструктор - васпитач као мајстор и руководилац групе ученика

Специфичност наставе понеких занимања је веома чврсто везана с директним приказивањем вештина и спретности наставника, инструктора, мајстора /музичар, уметник, сликар/. Тамо, где се ради о приказивању уметничких, техничких, а посебно прецизираних вештина, много зависи од способности спретности онога који је наставник. Инструктор једриличарства је по природи добар пилот који је савршено савладао ваздухопловну вештину, који зна на правилан и ефикасан начин да примени теоријско знање неопходно за стицање тешког искуства летења. Као човек који има много практичног искуства, зна на шта треба скренути пажњу младим кандидатима за пилоте, може да им укаже на могућа изненађења до којих може да дође у току првих летова. Смело се може рећи да добар инструктор просто уводи у тајну младе таленте за једриличарство, преноси на њих знање које је стекао личним радом. Због тога велики значај добија директан рад са сваким учеником, вешто изношење материје, ефикасно бирање правила навика прилагођених визуелним способностима сваког ученика, рад сваког инструктора треба да буде што бољи и ефикаснији у обуци млађих ентузијаста једриличарског спорта.

У томе може да помогне познавање психологије, педагогије и коришћење педагошког искуства оних колега који успевају у обуци и који су већ израдили свој сопствени стил ефикасног педагошког рада.

Рад инструктора једриличарства, мада се у основи залаже на индивидуалном раду с учеником, не ограничава се само на ученика јер је сваком инструктору дата група ученика, тако да је он одговоран за ефекат рада те групе. Због тога осим понекад младог пилота мора да прати рад и читаве групе кандидата. Обавезан је да тако организује рад да не би због рада са појединцем ослабила његова контрола осталих ученика.

Правилна организација, планирање стартова, одређених помоћних функција, праведно подела обавеза, заједничка дискусија о летењу, анализирање индивидуалних потешкоћа на које су наишли, представљају само примере рада инструктора као руководиоца и организатора рада читавог колектива ученика.

Тако, с једне стране, инструктор једриличарства врши улогу мајстора који читавом својом личношћу утиче на сваког појединог ученика, с друге стране врши улогу руководиоца рада колектива ученика. За ту тешку и одговорну функцију треба да буде што боље припремљен.

Контролна питања

- *Какву функцију обавља инструктор једриличарства?*

3. Потребa самообразовања и повећавања педагошких квалификација

Данас је позната ствар, да знање постигнуто у школи-основној, средњој, високој, није човеку довољно за цео живот. Динамичан развој науке, технике, брзе промене у културном, друштвеном и политичком животу чине, да сваки човек /уколико неће да буде игнорисан и проглашен за заосталог и полуинтелигентног/ труди се да прошири своје знање, да се оријентише на актуелне догађаје. С тим у вези, данас све већи значај има просвећеност одраслих, али његов карактер се сада мења. Све мање треба надокнадити недостатке у оквиру знања које је требало да се изврши у детињству и младости, а све већи значај добија задатак допуњавања и продубљивања знања у вези са стручним потребама одраслих. Данас просвећеност одраслих обухвата све људе. Чак високо, факултетско образовање не обезбеђује одговарајући обим знања и не дозвољава да се занемари обавеза даљег образовања. Самообразовање у зрелим годинама има за циљ стицање стручног или друштвеног напретка, а може и да буде дидактирано актуелним потребама повећавања стручне квалификације.

Осим тежње за напретком све већи значај добија и техника повећавању ефикасности рада, тежња ка мајсторству.

Тај други тип образовања постоји данас у многим круговима, између осталог и код наставника и различитог типа инструкторском раду. Можемо ту цитирати стару узречицу да: "Ко соји на месту тај У струци педагога такав став прети да се претвори у рутину. Наставници, инструктори, васпитачи који не допуњавају своје знање и не усавршавају своје методе и систем рада брзо изгуби своје позиције доброг педагога. Пре или касније, неминован је неуспех у раду. Допуњавање, проширивање знања у разним оквирима, разноврсним интересовањима код одраслих људи у већини се извршава путем образовања.

Самообразовање је прихватање, усвајање знања, формирање активног става према култури, развијање и продубљивање интересовања и формирање зрелог става према животу. Самообразовање се може остварити:

- a) путем индивидуалног рада, који се заснива на самосталном проширивању свог знања и постављању свог односа према разноврсним питањима из живота и науке,
- b) у групи за самообразовање у колективу, људи који су повезани заједничким интересовањима и који се заједничким напором труде да реализују ту заједничку мотивисаност.

Обе форме самообразовања су обично чврсто повезане међусобом, јер учешће у раду колектива није повезано са индивидуалним радом сваког члана колектива /писање реферата, учешће у дискусији/.

Групно самообразовање може да буде организовано на различитом нивоу /у зависности од нивоа знања ученика/ и може да буде повезано са различитим гранама науке, технике, уметности. Могу да буду групе које су се посветиле теми везаној за струку или општа интересовања учесника. Рад на самообразовању може да се односи, не само на стицање знања, формирање ума, већ и да обухвата формирање научног мишљења о свету /које осим интелектуалних фактора садржи и фактор акције и воље/ и формирање карактера /тзв. самоваспитавање/.

Од великог је значаја припремање човека за самостално стицање знања, самостални духовни развој, постизање све већег културног нивоа, стицање стручности у струци путем самообразовања.

Припремање за самообразовање у извесном смислу врши школа, јер даје основно знање, стручност и навике, упознаје с техником умног рада, подстичући разноврсна интересовања, јер активира вољу у правцу формирања сопствене личности.

Ипак, тек живот одраслог човека ствара ситуацију, које у јаком ступњу подстичу тежњу ка самообразовању. Таква тежња мора да прати познавање путева и средстава самосталног интелектуалног рада.

Контролна питања:

- Каква карактер има данас самообразовање одраслих људи?
- Шта називамо самообразовањем?
- Какве форме образовања могу постојати?

4. Индивидуалне и групне форме рада у оквиру повећавања инструкторских квалификација

Говорећи о ауторитету инструктора нагласимо најважније врлине његовог ума и карактера и потребу сталног, систематског рада у повећању својих специјалистичких, општепедагошких и општекултурних квалификација. У свим тим оквирима може се радити и индивидуално и групно.

Основно средство индивидуалног рада образовања је књига, и то подједнако научна књига као и белетристика. Набављање одговарајуће књиге олакшавају каталози књижара, издавачких кућа и специјалистичке библиографије. У библиотеци су од велике помоћи и библиотеке по азбучном реду или по томовима или лична информациона библиотека често није она потпуно искоришћена од читаоца. Развијена мрежа јавних библиотека омогућава широко искоришћавање научне, популарно-научне и белетристичке књиге.

Осим књиге, важно средство за стицање знања, посебно у односу на актуелна питања науке, технике, културе, политике, педагогије, спорта и др. су часописи. Систематско читање часописа олакшава оријентацију о најинтересантнијим проблемима. Осим тога велики избор интересантних часописа имају веће библиотеке, домови културе, школски центри итд.

Стално актуелна помоћ у образовању инструктора за једрилице биће сви ваздухопловни часописи везани за војно, цивилно и спортско ваздухопловство. У тим часописима можемо наћи и техничке новости у оквиру развоја ваздухопловне опреме,

опслуживања достигнућа, чак можемо наћи податке који ће служити као директна помоћ у обуци и инструкторском раду.

Други пут индивидуалног самообразовања биће читање штампе, учешће у разноврсним предавањима и то подједнако стручним као и из оквира педагогије и опште културе.

За повећавање опште културног нивоа од великог је значаја правилно, активно коришћење биоскопа, позоришта, радија, ТВ-а, посећивање изложби и концерата и сл.

Групне форме повећања стручних и педагошких квалификација су пре свега, разноврсно образовање које организују одговарајуће институције и рад у малим групама /нпр. инструктори - чланови аероклубова/. То могу да буду конференције, консултације, курсеви и сл. Групне форме образовања, а посебно рад у малим групама има значаја с обзиром на то, да се овом ступњу олакшава стицање новог знања, формирање мишљења о свету и омогућава постизање ефеката у краћем року и са мање напора, формира друштвени став укључујући јединке и колективну сарадњу.

Рад у групи даје боље резултате него индивидуални рад, пошто је он у некој мери форма општег мишљења, оно је најдрагоценија форма образовања. Дискусија, не само да обогаћује знање сваког ученика и памћење, већ и олакшава процес мишљења сваког од чланова групе. Под утицајем спољашних подстицаја - гласова у дискусији на поштењу мисли, стварају се индивидуална мишљења. Изложена од многих људи, дозвољавају доношење заједничких закључака, боље упознавање појава о којима се чињеница, проблема дискутује. Посебно за неактивније особе, несамосталне, дискусија је важан подстицај активности и мишљење, размишљање о датим проблемима, а временом постаје прилика за извођење сопствених ставова. У оквиру повећавање предложених, међусобних вештина и нивоа знања - та форма рада је посебно драгоцен. Реферате, дискусије, дељење и размењивање личног искуства је најефикаснији начин повећања нивоа инструкторског рада.

Контролна питања:

- *Какве форме и средства индивидуалног рада на самообразовању познајеш?*
- *Какви су начини групног рада на самообразовању?*
- *Покушај да документујеш доминацију групних форми образовања над индивидуалним?*